

Sabrina P. Ramet <https://orcid.org/0000-0003-2843-3898>

Norwegian University of Science & Technology (NTNU)

Muzyka rockowa a polityka w Polsce: poetyka protestu i oporu w tekstach utworów rockowych¹

Czy muzyka rockowa jest przestrzenią, w której rozgrywa się walka o wartości? Debata na temat idei wpisanych w muzykę tego gatunku toczy się od dawna. Wystarczy przypomnieć sobie konsternację, jaką w konserwatywnych kręgach wywołały wczesne poczynania Elvisa Presleya. Teksty utworów pionierów muzyki folk-rockowej – Boba Dylana czy Joan Baez – stanowią doskonały przykład muzyki zaangażowanej. Powojenna Europa Wschodnia to także zagłębienie muzyki zorientowanej politycznie. W krajach bloku socjalistycznego zespoły rockowe stawały przed trudnym wyborem. Niektórzy wyśpiewywali panegiryki na cześć władzy (tak jak to w Związku Radzieckim czyniły zespoły Veselye Rebyata – Wesole Chłopaki czy Samotsvety – Półszlachetne Kamienie²), inni zaś wykorzystywali medium muzyki rockowej, by sprowokować odbiorcę (jak choćby

¹ Artykuł opiera się na wywiadach przeprowadzonych w Krakowie i Łodzi w październiku 2013 roku oraz w Warszawie i Gdańsku w październiku 2015 roku. Dziękuję serdecznie Irenie Borowik za organizację wywiadów w Krakowie, Katarzynie Dośpiał-Borysiak za organizację wywiadów w Łodzi oraz Ewie Beldowskiej i Pawłowi Piotrowskiemu za organizację wywiadów w Warszawie i Gdańsku. Jestem wdzięczna także Wiesławowi Weissowi, Michałowi Kirmuciowi, Grzegorzowi Brzozowiczowi, Christine M. Hassenstab i Małgorzacie Żuradzie za komentarze na temat pierwszych szkiców tego rozdziału. Moja wizyta w Polsce w 2013 roku odbyła się w ramach programu Erasmus i wymiany naukowej z Uniwersytetem Łódzkim. Dziękuję także Marit Reitan, dziekanowi mojego wydziału na Norweskim Uniwersytecie Nauki i Technologii (NTNU), za sfinansowanie mojego wyjazdu badawczego w 2015 roku. Niniejszy artykuł ukazał się w wersji anglojęzycznej w książce *Civic and Uncivic Values in Poland. Value Transformation, Education, and Culture*, pod red. S. Ramet, K. Ringdal, K. Dośpiał-Borysiak, Central European University Press, Budapest–New York 2018. Tłumaczeniem materiału zajęła się Marta Kmiecik, redakcją Katarzyna Dośpiał-Borysiak.

² Zob. S. Ramet, S. Zamascikov, R. Bird, *The Soviet Rock Scene*, [w:] S. Ramet (red.), *Rocking the State: Rock Music and Politics in Eastern Europe and Russia*, Westview Press, Boulder Colorado 1994, s. 183, 192–193.

słoweńska grupa awangardowa Laibach³) bądź wykić komunistyczne władze (tak jak bośniacka grupa Zabranjeno pušenje – Palenie wzbronione w piosence *Haile Selassie*⁴, w której w zawołany sposób skrytykowała jugosłowiańskiego prezydenta Josipa Broza Tito). Od czasu upadku komunizmu wiele się zmieniło w tworzeniu i odbiorze muzyki rockowej. Obecnie zespoły rockowe pragną przede wszystkim zapewnić publiczności dobrą zabawę (bądź wprowadzać ją w odmienny stan świadomości) i należy założyć, że liczą także na sukces komercyjny. Niemniej etos rocka pozostaje; znacząca większość tej muzyki niesie ze sobą wartości – obywatelskie (w mojej opinii widoczne w muzyce polskiej grupy Dezerter) bądź nieobywatelskie (jak w przypadku chorwackiego muzyka i weterana wojny w Jugosławii Marka Petrovicia, lidera grupy Thompson⁵) czy też wartości alternatywne. Oczywiście są również zespoły, które sprawiają pozory zaangażowanych w przekazywanie wartości. Po bliższym przyjrzeniu się ich twórczości można jednak stwierdzić, że odbiór ich muzyki jest raczej doświadczeniem o charakterze libidynalnym niż przeżyciem intelektualno-moralnym. W tym miejscu mam na myśli muzykę deathmetalową.

Do jakiego stopnia muzycy rockowi mogą wpłynąć na zmianę zachowań, nawyków czy też systemu wartości swoich odbiorców? Politycy od dawien dawna wydawali się świadomi siły przekazu, jaką niesie ze sobą muzyka popularna. Znamienny jest tu przykład Stanów Zjednoczonych; we wrześniu 1985 roku z inicjatywy żony senatora Ala Gore’a Tipper Gore oraz trzech innych wpływowych „żon Waszyngtonu” powstał komitet Parents’ Music Resource Center (PMRC) lobbujący na rzecz kontroli treści przekazywanych w muzyce popularnej. W wyniku jego działań Dee Snider, lider metalowego zespołu Twisted Sister, oraz Frank Zappa, wokalista i gitarzysta grupy The Mothers of Invention, zostali postawieni przed komisją senacką. Podczas przesłuchania Snider został poproszony o wyjaśnienie znaczenia kontrowersyjnych w opinii komisji tekstów swoich piosenek *Under the Blade* oraz *We’re not gonna take it*. Zdaniem muzyka utwory te zostały błędnie zinterpretowane i ocenione przez PMRC⁶. Nie mogło natomiast być mowy o pomyłce w interpretacji tekstu węgierskiej grupy punkowej Coitus Punk Group (znanej także pod nazwą CPg), która w marcu 1983 roku wyśpiewała słowa: „Zgniła, śmierdząca komunistyczna banda – dlaczego jeszcze nikt ich nie powiesił?”⁷. Członkowie zespołu zostali aresztowani i po sześciomiesięcznym procesie skazani na wyroki więzienia od 18 miesięcy do 2 lat. Takie przykłady można by mnożyć, ale już ten węgierski dobitnie ukazuje istotę problemu:

³ S. Ramet, *Shake, Rattle, and Self-Management: Making the Scene in Yugoslavia*, [w:] S. Ramet (red.), *Rocking the State: Rock Music and Politics in Eastern Europe and Russia*, Westview Press, Boulder Colorado 1994, s. 117–121.

⁴ Utwór zamieszczony na płycie CD *Zabranjeno pušenje*, Dallas CD 139 (1997), na której ponownie wydano piosenkę.

⁵ Thompson, *E, moj narode*, HNRS Croatia Records 5475040 (2002).

⁶ Zob. przesłuchanie Dee Snidera w Senacie. *Dee Snider’s PMRC Senate Hearing Speech (Full)*, <http://loudwire.com/twisted-sisters-dee-snider-1985-pmrc-senate-hearing/> [dostęp: 17.09.2018]. Frank Zappa zjawiał się w Senacie na przesłuchanie: *Frank Zappa at PMRC Senate Hearing on Rock Lyrics*, zob. <https://www.youtube.com/watch?v=hgAF8Vu8G0w> [dostęp: 17.09.2018].

⁷ Cytowane w: S. Ramet, *Social Currents in Eastern Europe: The Sources and Consequences of the Great Transformation*, Duke University Press, Durham 1995, s. 259.

jakaś część rockowych i punkowych grup od zawsze prowokowała kontrowersyjnymi tekstami, niekiedy świadomie, niekiedy nie. Niektóre z nich naraziły się władzy i tak, jak wspomniani Węgrzy, zostały postawione przed sądem⁸.

Polska scena rockowa i punkowa przez lata stanowiła medium dla wartości antysystemowych. W latach 80. XX wieku, podczas stanu wojennego, grupy takie jak Maanam, Perfect, TSA czy Brygada Kryzys na różne sposoby prześmiewały władze komunistyczne; ostatni z wyżej wymienionych zespołów zaprzestał działalności w 1982 roku, właśnie ze względu na trudności okresu stanu wojennego. W 1991 roku grupa wznowiła działalność, lecz po zaledwie trzech latach ponownie się rozwiązała. Ostatecznie zespół wrócił na scenę w 2003 roku. Po przełomie roku 1989 zmienili się gracze na politycznej scenie, a wraz z nimi istota rockowej opozycji. Teraz kapitalizm zaczyna być postrzegany przez niektóre rockowe i punkowe zespoły jako wróg. Wśród tych zespołów szczególnie miejsce zajmuje utworzona w 1981 roku warszawska grupa Dezerter, która wcześniej głośno krytykowała ustrój komunistyczny. Inne grupy zaangażowane w krytykę kapitalizmu i jego wyświechtanego bełkotu w postkomunistycznej Polsce to łódzki zespół Cool Kids of Death oraz anarchistyczna punkowa formacja ze Szczecina Włochaty. Poznańska trashmetalowa grupa Acid Drinkers, powstała w 1986 roku, i swarzędzka alternatywna metalowa formacja Sweet Noise, założona w 1990 roku, w swoich tekstach protestują przeciwko brakowi wolności, mentalności tłumu i innym absurdom postkomunistycznego społeczeństwa.

W latach 80. Kościół katolicki był ostoją antykomunistycznej opozycji w Polsce. Natomiast po roku 1989 instytucja Kościoła miała przemożny wpływ na kształtowanie się nowego systemu legislacyjnego, oddziałując na takie sfery, jak choćby prawo aborcyjne czy telewizja publiczna i radio. Wtedy też zaczęto nauczać religii w szkołach. W takich okolicznościach łatwe do przewidzenia było pojawienie się nastrojów antyklerykalnych. Grupa Behemoth, grająca blackened death metal, oraz deathmetalowa formacja Vader otwarcie podejmują tematy antychrześcijańskie w swojej twórczości. Lider grupy Behemoth, Adam Darski (znany także jako Nergal) zdobył rozgłos, drąc egzemplarz *Biblii* podczas koncertu w 2007 roku⁹. Nie brakuje oczywiście na polskiej scenie reakcji na ten antychrześcijański nurt, którą uosabiają takie zespoły, jak chrześcijańska gotycka metalowa grupa Undish założona w 1991 roku oraz chrześcijański zespół rockowy 2Tm2,3, którego enigmatyczna nazwa nawiązuje do 3 wersu z 2 rozdziału drugiego listu św. Pawła do Tymoteusza („Weź udział w trudach i przeciwnościach jako dobry żołnierz Chrystusa Jezusa!”¹⁰). Na polskiej scenie metalowej pojawiają się także inne ekstremistyczne nurty prawicowe; znamienny jest przykład formacji Graveland, która wskrzesza w swojej

⁸ Innym znamiennym przykładem z tamtego okresu jest proces czechosłowackiej grupy The Plastic People of the Universe. Szczegóły w: S. Ramet, *Rock Music in Czechoslovakia*, [w:] tegoż (red.), *Rocking the State: Rock Music and Politics in Eastern Europe and Russia*, Westview Press, Boulder Colorado 1994, s. 61–64.

⁹ Piotr Praszchil, producent płytowy, w wywiadzie z autorką w kawiarni w pobliżu sklepu muzycznego Music Corner w Krakowie, 18 października 2013; Marcin Zwierzdzyński, tłumacz; oraz Jarek Szubrycht, dziennikarz, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Warszawa, 9 października 2015; w konsultacji z Małgorzatą Żuradą, tłumaczką.

¹⁰ Według *Biblii Tysiąclecia*.

twórczości dawne wierzenia pogańskie¹¹. W rozdziale tym nie zabraknie także miejsca dla twórczości legendarnych postaci polskiej muzyki: Czesława Niemena (1939–2004), grupy Maanam, gdańskiego zespołu Czerwono-Czarni, aktywnego w latach 1960–1976, który w 1961 roku jako pierwszy zespół rockowy w Polsce wydał płytę, oraz toruńskiej Republiki działającej w latach 1978–1986, a reaktywowanej w latach 90. Jeśli chodzi o scenę deathmetalową, czołową grupą tego nurtu w drugiej połowie lat 90. była formacja Decapitated założona w 1996 roku.

Już z tego wstępnego zarysu jasno wynika, że muzyka rockowa, świadomie bądź nieświadomie, staje się medium dla przekazu wartości; czy to promując materializm i hedonizm, czy też implikując, wywołując, popierając, sugerując albo przekazując społeczno-polityczne nastroje. Jednakże by zrozumieć, gdzie polski rock jest dziś, trzeba opowiedzieć jego historię od początku; prześledzić jego rozwój od bigbitu aż do konfrontacji z reżimem komunistycznym, skutkującej wzrostem politycznego zaangażowania tej muzyki po roku 1981. Zaangażowanie to nie osłabło po przełomie roku 1989.

Początki

Rock'n'roll, bo tak początkowo nazywano tę muzykę, dotarł do Polski już w roku 1956 dzięki Radiu Luxembourg oraz audycjom Głosu Ameryki. Polska młodzież była zauroczona Elvisem Presleyem, Tommy'm Steelem, Billem Haleyem i innymi gwiazdami tamtego okresu. Niektórzy połączyli muzycznego bakcyła i zaczęli naśladować muzykę zespołów nadawaną w tych rozgłośniach. Pionierzy muzyki rockowej w Polsce, słuchając Radia Luxembourg, opanowywali muzykę i, nie znając angielskiego, fonetycznie, z licznymi błędami, spisywali teksty piosenek, które później wykonywali¹². Pomimo tych anglojęzycznych fascynacji muzycy śpiewali także piosenki w języku ojczystym. Pierwszy kontakt polskiej publiczności z przebojami Elvise Presleya i Billa Haleya miał miejsce w 1957 roku, kiedy to kwintet Stanisława „Drażka” Kalwińskiego grający dixieland jazz włączył do swojego repertuaru utwory tych artystów.

Pierwszym polskim zespołem rockandrollowym był Rhythm and Blues z wokalistą Bogusławem Wyrobkiem na czele. Wbrew temu, co mogłaby sugerować nazwa, grupa miała więcej wspólnego z muzyką Elvise Presleya niż z R&B¹³. Debiutancki koncert zespołu odbył się 24 marca 1959 roku w klubie Rudy Kot w Gdańsku¹⁴. Dwa miesiące później muzycy zostali laureatami ogólnopolskiego konkursu zespołów jazzowych i rozrywkowych w Warszawie. Choć grupa wykonywała głównie covery amerykańskich i brytyjskich przebojów, w repertuarze miała także oryginalną piosenkę *Big Boogie Woogie* autorstwa Leszka Bogdanowicza, gitarzysty zespołu. Koncerty grupy wywoły-

¹¹ J. Szubrycht [przypis 9].

¹² Marek Michalak, jazzman i kompozytor, w wywiadzie z autorką, Hard Rock Cafe, Kraków, 17 października 2013.

¹³ Sławek Macias, dziennikarz Radia Łódź oraz muzyk, w wywiadzie z autorką, Novotel, Łódź, 21 października 2013.

¹⁴ A. Kan, N. Hayes, *Big Beat in Poland*, [w:] S. Ramet (red.), *Rocking the State: Rock Music and Politics in Eastern Europe and Russia*, Westview Press, Boulder Colorado 1994, s. 42.

wały u fanów zbiorową histerię – do tego stopnia, że muzycy na plakatach promujących występy zamieszczali, bezskutecznie niestety, prośby o powściągnięcie emocji i spokojne zachowanie. Jesienią 1959 roku Polska Zjednoczona Partia Robotnicza na czele z Władysławem Gomułką, charakteryzująca się raczej konserwatywnym podejściem do kultury i sztuki, wydała zakaz występów zespołu w większych obiektach¹⁵. Wkrótce potem grupa się rozpadła, by utworzyć nowy skład pod nazwą Czerwono-Czarni. Czerwono-Czarni szybko stali się jednym z najpopularniejszych polskich zespołów rockowych. Największą sławą zespół cieszył się w połowie lat 60. – w 1964 roku na festiwalu w Opolu muzycy z wokalistką Katarzyną Sobczyk zdobyli nagrodę za przebój *O mnie się nie martw*. Latem 1967 roku zespół opuścił Ryszard Poznakowski. Czerwono-Czarni powoli tracili popularność. W 1971 roku muzycy zawiesili prace nad repertuarem, chociaż występowali jeszcze przez 5 lat. W 1976 roku w Gdańsku, po 16 latach działalności, zapadła decyzja o rozwiązaniu zespołu.

Gomułce być może udało się stłumić pierwociny polskiego rock and rolla, ale na pewno nie udało mu się powstrzymać fali „mocnego uderzenia”, która w roku 1960 ogarnęła już Warszawę, Gdańsk i Łódź, rozprzestrzeniając się powoli po całym kraju. We wczesnych latach 60. wśród młodzieży królował twist. Piosenki nucone wtedy do tańca traktowały najczęściej o młodzieńczych zauroczeniach. Pierwszym wykonawcą, który postawił na lirykę zaangażowaną społecznie, był Czesław Niemen (1939–2004). W 1967 roku na festiwalu w Opolu wykonał on utwór swojego autorstwa *Dziwny jest ten świat*, który zapoczątkował w polskiej muzyce zwrot ku poważniejszej tematyce¹⁶. Zespoły rockandrollowego podziemia, występujące głównie w małych klubach, zaczęły tworzyć repertuar zaangażowany społecznie, co niekiedy skutkowało zamykaniem przez władze najbardziej „wywrotowych” miejsc¹⁷.

Cztery zespoły, które zdominowały polską scenę rockową w latach 60., to: bluesrockowi Polanie (utworzeni w 1965 roku); Czerwone Gitary (utworzone w 1965 roku w Gdańsku), w twórczości których słyhać silny wpływ Beatlesów; Skaldowie, założeni w 1965 roku w Krakowie przez braci Zielińskich, dyplomowanych muzyków, absolwentów Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej w Krakowie, o silnych wpływach elementów folkloru góralskiego¹⁸; oraz zespół Blackout, powstały w 1965 roku w Rzeszowie, który w roku 1968 nawet zdołał przypodobać się władzy protest songiem przeciwko wojnie w Wietnamie pt. *Te bomby lecą na nasz dom*¹⁹. Jeszcze w roku 1968 Blackout zmienił nazwę na Breakout, a członkowie zespołu, nosząc długie włosy i promując zachodni styl życia, nieuchronnie narazili się na ostrą krytykę w mediach.

¹⁵ Tamże, s. 43; potwierdzone z dodatkowymi szczegółami przez S. Maciasa [przypis 13].

¹⁶ L. Gnoiński, J. Skaradzinski, *Encyklopedia polskiego rocka*, Wydawnictwo In Rock, Konin 1996, s. 303; S. Macias [przypis 13].

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Wiesław Weiss, redaktor magazynu „Teraz Rock”, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Warszawa, 6 października 2015. Zob. także R. Rabański, *Krakowska scena muzyczna. Encyklopedia*, Musica Jagellonica, Kraków 2006, s. 160–162.

¹⁹ A. Kan, N. Hayes, dz. cyt., s. 45; R. Ritter, *1968' – the Emergence of a Protest Culture in the Popular Music of the Eastern Bloc?*, [w:] B. Kutschke, B. Norton (red.), *Music and Protest in 1968*, Cambridge University Press, Cambridge 2013, s. 217.

Lata 70. i 80. XX wieku

W latach 70. Czesław Niemen, występujący w zespole o zmienionym składzie pod nazwą Niemen Enigmatic, oraz Skaldowie święcili triumfy na polskiej scenie rockowej. Dużą popularnością cieszyły się również Budka Suflera, SBB (improvizujący zespół, który ewoluował w kierunku rocka progresywnego) i Breakout, który odszedł nieco od rocka psychodelicznego i przesunął się w kierunku blues-rocka. Budka Suflera została założona w 1974 roku w Lublinie i początkowo była kojarzona głównie z coverami utworów takich artystów, jak John Mayall, Jimi Hendrix czy Led Zeppelin. SBB, zespół pierwotnie znany jako Silesian Blues Band, powstał w roku 1971 i zdobył sławę wykraczającą daleko poza granice Polski, koncertując w Austrii, Belgii, Danii, Finlandii, NRD i RFN, na Węgrzech, w Holandii, Szwecji, Szwajcarii i Stanach Zjednoczonych.

Władze PRL zaczęły zdawać sobie sprawę z tego, że fali rocka nie da się zawrócić; można było jedynie starać się utrzymać ją w ryzach. Pojawiły się zatem pomysły wydawania specjalnych pozwoleń na występy niektórym zespołom i finansowania klubów studenckich, które służyły za sale koncertowe. Zespoły oficjalnie uznane przez ówczesne Ministerstwo Kultury posiadały licencję na występy i w latach 80. zarabiały około 400 zł za występ (choć niektórym płacono i po 700 zł, a największym gwiazdom nawet po 1200 zł). Zespoły nielicencjonowane przez władze mogły jedynie liczyć na 150 zł za koncert²⁰. Ten system wynagradzania muzyków obowiązywał do późnych lat 80.

Muzyka punkowa. Pierwszy polski zespół punkowy został założony przez Warka Dzedzeja w 1976 roku²¹. Dzedzej zaczynał jako muzyk uliczny, grając na gitarze akustycznej polskie tłumaczenia piosenek Boba Dylana. W 1976 roku Dzedzej napisał nihilistyczną piosenkę *Nie jestem tym, czym ty*:

Nie jestem mały,
nie jestem mądry,
nie jestem głupi,
nie jestem w ZMS-ie,
nie jestem w KOR-ze,
nie jestem w partii,
nie jestem, kurwa, niczym.

Tak śmiały tekst nie spodobał się władzom i już po trzech koncertach działalność zespołu musiała zostać zawieszona. Niedługo po tym Dzedzej wyemigrował do Szwecji.

Dwa lata później siedemnastoletni Robert Brylewski stworzył drugi polski zespół punkowy The Boors. Nazwa zespołu jest satyrycznym nawiązaniem do amerykańskiej grupy The Doors (*boor* to z angielskiego cham, grubianin). The Boors pisali antysystemowe teksty, zdobywając coraz większą popularność. W maju 1979 roku grupa została

²⁰ M. Michałak [przypis 12].

²¹ Na temat początków punka w Polsce zob. M. Marciniak, *Transnational Punk Communities in Poland: From Nihilism to Nothing Outside Punk*, Lexington Books, Lanham 2015, rozdz. 1 (*The Most Sensible Way to Be? The First Two Decades of Punk in Poland*).

przekształcona w Kryzys²². W tym okresie polityczne zaangażowanie członków zespołu było już bardzo widoczne. Kryzys i Deadlock byli pionierami muzyki punkrockowej w Polsce. Ich przesłanie było na tyle „niebezpieczne”, że muzyka żadnego z zespołów nie była grana w radiu. Jedyne koncerty tych grup odbywały się w domach prywatnych bądź w małych warszawskich klubach²³. Nagrania brytyjskich zespołów punkrockowych, takich jak Sex Pistols czy The Raincoats, cieszyły się dużą popularnością wśród polskiej młodzieży i zainspirowały rozwój polskiej sceny punkowej, na której pojawiły się później: Alians, WC, Apatia (zespół promujący między innymi wegetarianizm), Armia (z tekstami inspirowanymi między innymi *Boską Komedią* Dantego, *Biblią* czy J.R. Tolkienem). Większość z tych zespołów powstała już po ogłoszeniu stanu wojennego 13 grudnia 1981 roku²⁴. Abaddon, bydgoska grupa założona w 1982 roku, nagrała pierwszy punkowy longplay w historii polskiej muzyki popularnej²⁵.

Jednakże dwie legendy muzyki punkowej powstały jeszcze przed ogłoszeniem stanu wojennego. Brygada Kryzys została założona w 1981 roku przez gitarzystów Roberta Brylewskiego (wcześniej członka Kryzysu) oraz Tomasza Lipińskiego (wcześniej członka punkowego zespołu Tilt). Muzycy wraz z wydaniem w 1982 roku debiutanckiej „czarnej płyty” zespołu (nagranej zresztą bez zezwolenia władzy) zyskali reputację „wichrzycieli”. Album zostały uznany za policzek wymierzony komunistom²⁶. Grupa popadła w konflikt z władzą i część jej koncertów została odwołana²⁷. Wśród utworów na „czarnej płycie” znajdują się anglojęzyczny *Fallen, fallen is Babylon*, *Przestań śnić* i prowokacyjny *Nie ma nic*:

Jeżeli jest coś nowego
 Jeżeli jest nowy świat
 Ten, na który czekamy
 I o którym marzymy
 Na pewno nie ten
 Na pewno nie
 I tak tu już nie ma nic
 Do stracenia
 Jeżeli jest coś pozytywnego
 Jeżeli jest coś, co ma jakiś sens
 Coś, co każdy wie
 I czego każdy chce
 Chcę zobaczyć to teraz

²² Paweł „Kelner” Rozwadowski, niegdysiejszy członek zespołów Deuter i Izrael, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Warszawa, 7 października 2015, w konsultacji z Małgorzatą Żuradą, tłumaczką.

²³ W. Weiss [przypis 18].

²⁴ Ewa Langer, członkini zespołu PRL (1992–1997), w wywiadzie z autorką, Ibis Hotel, Kraków, 19 października 2013; M. Macias [przypis 13].

²⁵ M. Macias [przypis 13].

²⁶ W. Weiss [przypis 18].

²⁷ Gosia Fruzińska, menedżerka i wokalistka w Rock Pubie, oraz Ziemek Kosmowski z Rendez-Vous, w wywiadzie z autorką, Novotel, Łódź, 21 października 2013; Tomek Lipiński, założyciel grupy Tilt i współzałożyciel Brygady Kryzys, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Warszawa, 5 października 2015.

Chcę zobaczyć to tu
I tak tu już nie ma nic
Do stracenia²⁸

Dezserter, założony w maju 1981 roku jako SS-20, zadebiutował w październiku tamtego roku. Władzom nie podobała się prowokacyjna nazwa SS-20, gdyż nawiązywała do radzieckiej rakiety balistycznej. We wrześniu 1982 roku muzycy zespołu, nie uginając się pod naciskiem, postanowili sprowokować jeszcze bardziej i przemianowali nazwę zespołu na Dezserter (niekiedy zapisywaną przez dziennikarzy jako De-zerter). Reżim komunistyczny bacznie przyglądał się działalności grupy, starannie selekcjonując utwory, które pozwolono muzykom zarejestrować w studiu. W krytycznych tekstach Dezsertera przenikają się satyra, sarkazm, ironia, ale i poczucie desperacji. W 1983 roku zespół wydał w nakładzie 50 000 egzemplarzy z czterema piosenkami. Płyta była sprzedawana w sklepach muzycznych w całej Polsce²⁹. Po wyprzedaniu pierwszego nakładu wytłoczono drugi, który ostatecznie nie trafił do obiegu, ponieważ został skonfiskowany przez cenzurę³⁰.

Muzyka punkowa stała się niezwykle popularna wśród polskiej młodzieży w latach 80., nie tylko dzięki warstwie tekstowej. W Jarocinie zaczęto organizować coroczny festiwal muzyki punkrockowej. Pierwszy, w 1980 roku, przyciągnął skromną liczbę 600 fanów, ale w ciągu kilku lat liczba ta wzrosła do 15 000–20 000³¹. W tamtym okresie popularność zaczęła także zdobywać grupa Perfect założona w 1977 roku przez Zbigniewa Hołdysa wraz z Wojciechem Morawskim i Zdzisławem Zawadzkiem.

Scena rockowa lat 80. Wprowadzenie stanu wojennego w grudniu 1981 roku wywołało w polskim społeczeństwie niemałe poruszenie. Zarówno NSZZ „Solidarność”, jak i jego rolniczy odłam spotkały represje. Niektórych działaczy internowano i więziono, a Lecha Wałęsę umieszczono w areszcie domowym. Niezależne Stowarzyszenie Studentów (NZS), wraz z kilkoma innymi inicjatywami, zostało zdelegalizowane. Względna wolność prasy, która była owocem strajków sierpniowych w Stoczni Gdańskiej, została ograniczona. Miejsce w szeregu pokazano także Zjednoczonemu Stronnictwu Ludowemu i Stronnictwu Demokratycznemu³². Usta zamknięto także muzykom rockowym. Większość zespołów nowofalowych nie mogła uzyskać pozwoleń na nagrywanie płyt, więc w obiegu zaczęły krążyć garażowe nagrania na kasetach magnetofonowych.

W roku 1980 zespół Maanam, założony cztery lata wcześniej przez Marka Jackowskiego i jego ówczesną żonę Olę Jackowską (znaną pod pseudonimem Kora), wydał przeboje

²⁸ Brygada Kryzys, *Nie ma nic*, Tonpress 1982, <https://www.youtube.com/watch?v=1cb7OpGvFN0> [dostęp: 10.10.2018].

²⁹ Robert Matera, kompozytor, gitarzysta i wokalista Dezsertera, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Warszawa, 8 października 2015, w konsultacji z Małgorzatą Żuradą, tłumaczką.

³⁰ M. Macias [przypis 13]; R. Matera [przypis 30]; oraz L. Gnoiński, J. Skaradzinski, dz. cyt., s. 126.

³¹ A. Kan, N. Hayes, dz. cyt., s. 49.

³² Szczegóły na ten temat zob. S. Ramet, *Social Currents in Eastern Europe...*, dz. cyt. (rozdz. 4 *Underground Solidarity and Parallel Society in Poland*).

*Hamlet*³³ oraz *Boskie Buenos (Buenos Aires)*³⁴. Cztery lata później Maanam nagrał album *Nocny Patrol*³⁵ (równolegle została wydana wersja anglojęzyczna *Night Patrol*), z którego pochodzi utwór o tym samym tytule:

Nocny patrol czuwa, kroczy ochoczo
Zagląda do okien, rozgląda się wokół
Wszystko w porządku, więc od początku
Tam, gdzie latarnie, gdzie światel blask

Oddech zmęczony, tupot nerwowy
Sypie się szkło
Rozpaczy jęki, zduszone krzyki
Sączy się zło

Śpij, śpij spokojnie śpij
Oddychaj głęboko, śnij różowo śnij

Nocny patrol czuwa, wyteża wzrok
Szepty, krzyki, cienie, patrol równa krok
Wszystko w porządku, więc od początku
Tam, gdzie latarnie, gdzie światel blask³⁶

Nie tylko Maanam i omówione wcześniej zespoły punkowe w latach 80. krytykowały w swoich tekstach reżim komunistyczny. Zespoły takie, jak Kult, T.Love, Deuter i Republika także były znane z politycznie zaangażowanych tekstów³⁷.

Pisanie politycznie zaangażowanych utworów wymagało wiele odwagi w czasach, kiedy reżim promował lekką muzykę rockową z „nieszkodliwymi” tekstami. Dlatego wcale nie zdziwiło mnie podczas mojej wizyty w Polsce w październiku 2013 roku, że kilkoro moich rozmówców mocno podkreślało, że lata 80. były złotym okresem dla polskiego rocka. Pogląd ten potwierdził Raymond Patton, pisząc, że „niektórzy Polacy, zwłaszcza ci, których młodość przypadła na lata 80., pamiętają tę dekadę jako okres szczytowy polskiej muzyki. Czasy stanu wojennego były z pewnością twórczym okresem nie tylko dla rocka, ale także dla takich gatunków, jak heavy metal, reggae i punk”³⁸. Ale czy nie jest to paradoks, skoro w pierwszej połowie lat 80. internowano wielu działaczy Solidarności i tzw. wrogów systemu oraz nałożono cenzurę na media i przemysł wydawniczy? Odpowiedź na to pytanie jest dość prosta, jak wyjaśnia Jolanta Pekacz. Władze komunistyczne miały stosunkowo łagodne podejście do muzyki popularnej;

³³ Maanam, *Hamlet*, nagranie studyjne, <https://www.youtube.com/watch?v=9rD-f-rUcY4> [dostęp: 10.10.2018].

³⁴ Maanam, *Boskie Buenos (Buenos Aires)*, <https://www.youtube.com/watch?v=bVaNvnPd-Dg> [dostęp: 10.10.2018].

³⁵ L. Gnoiński, J. Skaradzinski, dz. cyt., s. 277.

³⁶ Maanam, *Nocny Patrol*, No. 6.25728-BL (Arctic 1983). Piosenka jest opublikowana w Internecie na stronie <https://www.youtube.com/watch?v=seNQ9gK2JBs> [dostęp: 10.10.2018].

³⁷ Leszek Gnoiński, reżyser i scenarzysta filmu *Beats of Freedom – Zew Wolności* oraz dziennikarz, w wywiadzie z autorką, Ibis Hotel, Kraków, 18 października 2013; Marcin Zwierzdzyński, tłumacz.

³⁸ R. Patton, *The Communist Culture Industry: The Music Business in 1980s Poland*, „Journal of Contemporary History” 2012, Vol. 47, No. 2, s. 428.

widziały w niej głównie młodzieżową rozrywkę, przestrzeń do wyładowania energii. Nie upatrywały w muzykach rockowych szczególnie groźnych „wrogów systemu”. Dlatego nie interesowały się tak bardzo sceną muzyczną, jak innymi dziedzinami kultury, które wydawały im się znacznie większym zagrożeniem dla porządku społecznego³⁹. Kiedy Jerzy Urban, rzecznik polskiego rządu w latach 80., a obecnie redaktor naczelny tygodnika „Nie”, został zapytany o to, dlaczego muzycy rockowi mieli w tamtym okresie tak duży margines wolności artystycznej, odpowiedział, że komuniści byli przekonani o tym, że ani rock, ani punk nie miały żadnego znaczenia i w ogóle się nie liczyły. Władze zajmowały się innymi problemami⁴⁰. Nie znaczyło to, że można było bezkarnie śpiewać wszystko. Teksty były przepuszczane przez cenzurę, ale najwyraźniej cenzorzy nie wykonywali swojej pracy zbyt skrupulatnie.

W kwestii sprzedaży płyt i liczby fanów na koncertach w latach 80. pozycję dominującą na rynku osiągnęły: Maanam, Perfect, Republika i Lady Pank, warszawska grupa założona w 1981 roku przez Jana Borysewicza i Andrzeja Mogielnickiego. Republika natomiast została utworzona w Toruniu w 1978 roku. W roku 1979 liderem zespołu został kompozytor, poeta, autor tekstów i wokalista Grzegorz Ciechowski (1957–2001). Ciechowski nie stronił od krytyki ustroju komunistycznego, choć jego teksty traktowały przede wszystkim o wszelkich przejawach konformizmu oraz monotonii i bezcelowości współczesnego życia, co widoczne jest choćby w utworze *Kombinat* wydanym jako singiel na płycie w 1983 roku:

Kombinat pracuje
oddycha buduje
kombinat to tkanka
ja jestem komórka
nie wyrwę się
nie wyrwę się
to tylko wiem
wiem wiem wiiiiiiiiem

kombinat pulsuje
nikt nie wie, że żyję
nic nie wiem o sobie
mam tętno miarowe
nie wyrwę się
nie wyrwę się
to tylko wiem
wiem wiem wiiiiiiiiem

te biurka się ciągną
aż hen po widnokrąg
zasypiam w szufladzie
dokładnie wskazanej

³⁹ J. Pekacz, *On Some Dilemmas of Polish Post-Communist Rock Culture*, „Popular Music” May 1992, Vol. 11, No. 2, s. 206.

⁴⁰ T. Lipiński [przypis 27].

nie wyrwę się
nie wyrwę się
teraz już wiem
wiem wiem wiiiiiiiiiiiiem⁴¹

W tym okresie rozwijała się także podziemna scena rockowa z takimi zespołami, jak Kult, Klaus Mitffoch, Dżem, Turbo, Kat, wspomniany już Dezerter i inni.

W roku 1986 kilkoro warszawskich muzyków utworzyło hardcore'ową grupę punkową Post Regiment. Rok później Dominika „Nika” Domczyk została wokalistką zespołu. Wśród wczesnych utworów grupy znajduje się *Madman*, w którym muzycy ostrzegają, że „w zasadzie to każdy jest szaleńcem”⁴². W międzyczasie zespół Kult (utworzony w 1982 roku) wydał w 1986 roku utwór *Konsument*⁴³, który zwiastował zmiany w politycznym zaangażowaniu muzyków rockowych.

Teksty rockowe od czasów upadku komunizmu

W roku 1988 władze komunistyczne zaczęły tracić grunt pod nogami. Fala wiosennych i letnich strajków zmusiła komunistyczny rząd do szukania kompromisu z działaczami opozycji. Od lutego do kwietnia 1989 roku trwały rozmowy Okrągłego Stołu z działaczami Solidarności, a w czerwcu odbyły się pierwsze częściowo wolne wybory parlamentarne. W tych zmieniających się czasach polskie społeczeństwo musiało stawić czoło nowym problemom ekonomicznym związanym z powoli następującą transformacją ustrojową.

W roku 1990 popularna grupa De Mono w piosence *Meksyk/Oh yeah!* tak podsumowała lata 80. i czasy walki Solidarności o niezawisłość:

Już nie pamiętasz ulic w ogniu
I rozmów aż do rana
I kamieni rzuconych przed siebie na oślepe
Kryjówek w ciemnych bramach
Już nie pamiętasz co to strach i ból

A kiedy szedłeś z innymi ulicą
Bić się o swoje prawa
Wracałeś późno zmęczony do domu
Walczyłeś aż do rana
Już nie pamiętasz co to strach i ból

To już nie to samo życie
To już nie jest to co było

⁴¹ Wizualnie bardzo interesujące jest wykonanie Jakuba Szydłowskiego, które doskonale ilustruje znaczenie tekstu Ciecchowskiego. Republika, *Kombinat*, <https://www.youtube.com/watch?v=9kK6YyGQIQc&list=PL8E0AD83E3948A0E6&index=1> [dostęp: 10.10.2018].

⁴² L. Gnoiński, J. Skaradzinski, dz. cyt., s. 340–341; oraz strona zespołu Post Regiment w serwisie <http://www.last.fm/music/Post+Regiment> [dostęp: 10.10.2018].

⁴³ L. Gnoiński, J. Skaradzinski, dz. cyt., s. 257–258.

Masz już nowe ideały
[...]
Już dla ciebie się skończyła rewolucja⁴⁴

W tym samym czasie, rapcore'owy Kazik na Żywo z przerażeniem patrzył w postkomunistyczną przyszłość, widząc w niej rosnący konsumpcjonizm i materializm:

Tak im zależy, byś ty był konsument
Nie myślał, działał jak instrument
Bo konsument mówi, że je aby jeść
Więc pomyśl – czy jesz aby jeść?
A wszyscy oni bombardowani śmieciami
Wszyscy oni zasypywani informacjami⁴⁵

Zmieniła się też rola Kościoła katolickiego – jego pozycja znacznie osłabła wraz z pojawieniem się doniesień o dopuszczaniu się przez księży czynów pedofilskich. Sweet Noise, alternatywna grupa metalowa założona w roku 1990, nawiązała do tych dylematów w anglojęzycznej piosence *Black Leather Boots* z albumu *The Triptic* wydanego w 2007 roku:

Tracę ciebie czy tylko zatracam siebie?
W ciemności, w miejscu mojego przeznaczenia
Upadają mury, roztrzaskują się kości
Brat zabija brata, a złoto pozostaje złotem
Zdradzili ciebie tak, jak zdradzili mnie
Wydymali moją ukochaną i chcieli wydymać mnie
Perły toną w chciwości i żądzy
Kwiaty obumierają szybko, a ja widzę moich braci zmarnowanych
Ludzi zmęczonych byciem królikami doświadczalnymi
Ludzie umierają molestowani
Niegdyś karmili bogatych i obrzydliwych

Czarne skórzane buty
wymierzają ci spokój prosto w zęby

Oto ksiądz obciążający chłopcu
Rozpoczynający wojnę, błogosławiący bomby
Wniebowzięty
Ktoś czeka na ciebie
Wdycha wojnę, zaciąga się wojną
tak, jakby pieprzył dziwkę, odgrywając przydzieloną rolę
Kradnie twoje dziecko, gwałci twój umysł
Roztrzaskuje twoje życie na kawałki...

Potrzebuję tu twoich rąk
potrzebuję teraz twoich rąk
przeciwko korupcji i kłamstwom

⁴⁴ A. Kan, N. Hayes, dz. cyt., s. 52–53. Tekst piosenki dostępny na oficjalnej stronie zespołu: De Mono, *Meksyk/Oh yeah!*, <https://demono.pl/meksyk-oh-yeah.html> [dostęp: 10.10.2018].

⁴⁵ Kazik, *Konsument* (album *Kazik na Żywo*). Wykonanie tej piosenki na żywo jest opublikowane na stronie <https://www.youtube.com/watch?v=WnNH3P809k0> [dostęp: 10.10.2018].

masowej zagładzie i niewolnictwu umysłu
 Potrzebuję twoich rąk przeciwko dyskryminacji narodów
 dyskryminacji ludzi
 dyskryminacji naszego prawa do życia w miłości i pokoju⁴⁶

Wśród najwybitniejszych zespołów rockowych lat 90. wymienia się: Proletaryat (utworzony w 1987 roku), Wilki, Myslovitz, Acid Drinkers, Homo Twist, Vader, Voo Voo, Armię, Kult, T.Love oraz Budkę Suflera. Inne popularne w tych latach zespoły to wspomniana już Republika, Püdeli, Dżem oraz Ira, poprockowy zespół z Radomia. Spory rozgłos w tym czasie zdobyła również wokalistka Edyta Bartosiewicz. Maanam, Perfect oraz Lady Pank dokonały rozszad w swoich składach i zdobyły nowych fanów⁴⁷. Większość z wymienionych tu zespołów z sukcesem kontynuowała karierę prawie do połowy drugiej dekady XXI wieku. Do tej listy należy także dołączyć muzyków, którzy wypłynęli na szerokie wody nieco później. Wśród nich są: Hey, Cool Kids of Death, Coma, Lao Che, Nosowska, Pogodno, Ścianka, Strachy na Lachy, Vader, Behemoth oraz Closterkeller (zespół grający rocka gotyckiego)⁴⁸. Warszawa nadal pozostaje stolicą polskiej muzyki rockowej, choć popularne zespoły działają także w Łodzi, Radomiu, Wrocławiu, Gdańsku, Poznaniu, Bydgoszczy i innych miastach. W latach 90. w Trójmieście powstała też ogromna scena alternatywna, z której wyłonił się między innymi zespół Apteka znany z promowania zażywania narkotyków.

Dezserter. Utworzony przez Roberta Materę (gitara), Krzysztofa Grabowskiego (perkusja) oraz Dariusza Stepnowskiego (bas) – uczniów Technikum Elektroniczno-Mechanicznego przy ul. Generała Zajączka w Warszawie – Dezserter wciąż pozostaje jednym z najbardziej znanych zespołów punkowych w Polsce. Skład zespołu zmieniał się na przestrzeni lat. W latach 1981–1986 z zespołem występował wokalista Dariusz „Skandal” Hajn. Funkcję basisty w latach 1985–1993 pełnił Paweł Piotrowski, a w latach 1994–1999 Tomasz „Tony von Kinsky” Lewandowski⁴⁹. Matera i Grabowski do dziś są członkami grupy, a w roku 2000 dołączył do nich Jacek Chrzanowski. Zespół występował w kilku krajach Europy oraz w Stanach Zjednoczonych i Japonii. Grupa wydała następujące albumy: *Dezserter* (1987, potem wznowiony pod tytułem *Kolaboracja*), *Kolaboracja II* (1989), *Blasfemia* (1992), *Nielegalny zabójca czasu* (2004) oraz *Prawo do bycia idiotą* (2010). Utwory Dezsertera znalazły się także na ścieżkach dźwiękowych trzech polskich filmów, w tym dokumentu o polskiej muzyce rockowej *Beats of Freedom – Zew Wolności*, który miał premierę w 2010 roku⁵⁰.

⁴⁶ Sweet Noise, *Black Leather Boots* (z albumu *Triptic*, 2007), na stronie <http://artists.letsingit.com/sweet-noise-lyrics-black-leather-boots-1tmqswc#axzz3NrRK2E7z> [dostęp: 10.10.2018]. Piosenka jest opublikowana w Internecie na stronie <https://www.youtube.com/watch?v=0-XOLkZLhAs> [dostęp: 10.10.2018]. Tłumaczenie Marta Kmiecik.

⁴⁷ Slavorum, *Polish rock and pop music*, styczeń 2014, na stronie <https://www.slavorum.org/forum/topic/polish-rock-and-pop-music/> [dostęp: 10.10.2018]; L. Gnoiński [przypis 38].

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Zob. L. Gnoiński, J. Skaradzinski, dz. cyt., s. 126–128.

⁵⁰ Krótka nota na temat filmu znajduje się w: *Beats of Freedom Premieres in Poland*, „Kraków Post” 12 marca 2010, na stronie <http://www.krakowpost.com/article/1944> [dostęp: 10.10.2018].

Do roku 1989 teksty Dezertera skierowane były głównie przeciwko reżimowi komunistycznemu ze sporadycznymi wyjątkami. Po roku 1989 w twórczości zespołu zaczęły pojawiać się nowe wątki – krytyka kapitalizmu, konsumpcjonizmu oraz Kościoła katolickiego. Niekiedy muzycy przekształcali stare piosenki tak, by przystawały do nowych czasów⁵¹. Przykładem nowego zaangażowania Dezertera z pewnością jest piosenka *Blasfemia*, która znalazła się na płycie *Prawo do bycia idiotą*. Utwór jest parodią katolickiej modlitwy *Ojcze nasz*:

Chleba naszego powszedniego
Daj nam, bo sami weźmiemy.
Odpuść nam nasze grzechy
Bo my też je odpuszczamy.
Nie wódz nas na pokuszenie,
Bo pokus jest aż nadto,
I zbaw nas ode złego
Bo robisz to zbyt rzadko!

Niech święci się imię Twoje,
Nam to nie przeszkadza.
Zawsze lepiej świętych mieć
Niż głupich wokół ołtarza.
A przyjdzie królestwa Twego
I spełnienie Twojej woli,
Zwłaszcza na Ziemi może
Wymknąć się spod kontroli!

Marną pociechą dla Kościoła katolickiego był fakt, że zespół, niejako „przyznając się do grzechu”, nazwał utwór blasfemią.

W piosence tytułowej z albumu *Prawo do bycia idiotą* muzycy poruszają wątki antykle-rykalne i antykapitalistyczne, zwracając uwagę na wrogość kapitalizmu wobec bezbronnej jednostki i zredukowanie jej roli do trybu w wielkiej maszynie:

Może wystarczy narzekania
że wszystko jest do dupy
że bezmyślna konsumpcja
i niekończące się zakupy
że narodowi katolicy
szukają wszędzie spisku
i modlą się o klęskę
żeby ich było na wierzchu
Może wystarczy narzekania
że globalizacja i korporacje
zabijają indywidualność
a władza zawsze ma rację
że kontrola na każdym kroku
PIN-y, NIP-y i PESEL-e
tajna policja skarbowa
anonimowi donosiciele

⁵¹ M. Macias [przypis 13].

Może to wszystko jest bzdurą
a życie wygląda inaczej
może rządy są uczciwe
i nie ma ukrytych znaczeń
Może to, co chcą Ci sprzedać
powinieneś od nich kupić
nie zadawać trudnych pytań
i po prostu ich polubić

Mamy wolność słowa
i wolność bycia sobą
Mamy prawo wyboru
i prawo do bycia idiotą

Można by zaryzykować tezę, że w tej piosence Dezerter zgłasza pretensje do bycia sumieniem narodu.

Jak zatem muzycy zespołu postrzegają samych siebie i swoją rolę? W piosence *Jesteśmy sektą*, pochodzącej z tej samej płyty, pada na to pytanie żartobliwa odpowiedź:

Jesteśmy sektą ludzi normalnych
Nasze istnienie jest nieoficjalne
Nie chcemy wierzyć w ich obietnice
Że chcą poprawić nasze złe życie

Jesteśmy armią, która nie walczy
Grupą odmieńców, co się nie skarży
W świecie szaleństwa i sztucznych bodźców
Mentalną skazą, sektą uchodźców

W kraju gdzie normą jest nienormalność
Gdzie hipokryzja znaczy moralność,
Gdzie głos rozsądku jest zagłuszany
Jesteśmy sektą ludzi normalnych

Death metal i metaforyczny satanizm. Analizując mroczne i często makabryczne teledyski oraz przepelnione nihilizmem teksty deathmetalowych zespołów, należy pamiętać o tym, że niezależnie od tego, co członkowie tych formacji mówią publicznie, nieprawdopodobne jest, by podchodzili do swojej twórczości literalnie; przeciwnie – istotą twórczości na przykład zespołu Behemoth jest prowokowanie odbiorcy do krytycznego myślenia o rzeczywistości.

W Polsce istnieje kilka liczących się zespołów deathmetalowych: Lost Soul (utworzony we Wrocławiu w 1990 roku), Hate (powstały w Warszawie w 1990 roku), Decapitated (założony w Krośnie w 1996 roku), Imperator (łódzka grupa działająca w latach 1984–2000) oraz Frontside – deathcore’owy zespół z Sosnowca, który ostatnio wykonuje mainstreamowy heavy metal. Niezaprzeczalnie jednak najbardziej znanymi polskimi formacjami tego nurtu są Vader, utworzony w Olsztynie w 1983 roku, oraz gdański Behemoth, powstały w 1991 roku.

Vader powstał z inicjatywy Piotra Wiwczarka i Zbigniewa „Viki” Wróblewskiego. Podczas trzydziestoletniej działalności zespołu jego skład kilkukrotnie się zmieniał.

Od roku 2011 grupę tworzą: gitarzysta i wokalista Piotr Wiwczarek, gitarzysta Marek „Spider” Pająk, basista Tomasz „Hal” Halicki oraz brytyjski perkusista James Stewart. Vader rozpoczął jako formacja heavymetalowa; następnie muzycy zespołu zwrócili się w kierunku trash i speed metalu, a pod koniec lat 80. – death metalu. Trzecie demo grupy, zatytułowane *Morbid Reich* i wydane w 1990 roku⁵², przyniosło Vaderowi szerokie uznanie i uutorowało mu drogę do występów poza granicami kraju. Tytuł albumu wydanego w roku 2002 – *Revelations (Objawienia)* – jasno precyzuje dwojakie ambicje Vadera: z jednej strony muzycy sięgają po ważne tematy, a z drugiej zaś wypracowują sobie reputację zespołu pop-satanistycznego, który gra religijnymi i satanistycznymi odniesieniami. Niektóre tytuły piosenek Vadera mogą wydawać się pompatyczne lub wręcz pretensjonalne – choćby *Helleluyah!!! (God is Dead) – Alleluja!!! (Bóg nie żyje)*, *Come and see my sacrifice (Przyjdź i zobacz moje poświęcenie)* czy *Silent Empire (Nieme imperium)*, nie wspominając o utworach z albumu *De Profundis [Z otchłani (wołałem do Ciebie, Panie)]* z 1995 roku. W 2007 roku zespół wyruszył w trasę koncertową pod hasłem „World Destruction Tour”.

Vader z pewnością wypracował sobie pozycję ważnego gracza na polskiej scenie deathmetalowej, a teksty zespołu przykuły baczność niektórych kręgów. Generalnym przesłaniem piosenek grupy od początku było to, że ludzkość skazana jest na klęskę i że nie ma już dla niej nadziei, a wiara w przyszłość jest dla naiwnych. Rozważmy tekst utworu *Abandon all hope (Porzućcie wszelką nadzieję)* z dziesiątego albumu studyjnego grupy zatytułowanego *Tibi et igni (Dla ciebie i ognia)* wydanego w maju 2014 roku:

(„Porzućcie wszelką nadzieję, ci, którzy tu wchodzić” – Dante)
 Wasze puste, daremne życie
 dobiega końca
 przerażeni, drżycie
 Odliczając ostatnie minuty swego czasu
 Chodźcie do mnie!!!... Witajcie w piekle!!!...
 Czy postradaliście rozum
 czy staracie się w nim odnaleźć imię swego Boga?
 Żadne anioły, ni demony nie istnieją w domu moim
 Teraz jesteście moi na wieki
 Porzućcie wszelką nadzieję...⁵³

Z tego samego albumu pochodzi piosenka *Where angels weep (Gdzie łkają anioły)*, w której przeczucie nadejścia Królestwa Księcia Ciemności jest jeszcze silniejsze:

...niebiosa upadły.
 nasiąkłe świętą krwią
 porzucone, poniżone
 zwycięskie demony unoszą się wysoko
 by powitać pana, który powstaje ze smolnych czeluści...

⁵² Vader, *Morbid Reich* – demo jest opublikowane w Internecie na stronie <https://www.youtube.com/watch?v=q36G2IEizPk> [dostęp: 10.10.2018].

⁵³ Vader, *Abandon all hope*, <https://www.youtube.com/watch?v=cNOtFa13Kfo> [dostęp: 10.10.2018].

Żadne modlitwy nie pomogą
 Nie ma już boga, którego można by pomścić
 Ciemność nastaje
 życie dobiega końca
 Jak do tego doszło?
 Jak niebiosa mogły upaść?⁵⁴

Czy ten „pan, który powstaje ze smolnych czeluści” to biblijny Szatan, czy może należy – mniej dosłownie – traktować tę postać jako metaforę szatana ziemskiego, ludzkiego? Inny utwór Vadera *Epitaph for Humanity* (*Epitafium dla ludzkości*), także z albumu *Revelations*, sugeruje tę drugą interpretację:

Ślepotą i fanatyzm są tymi typami aberracji,
 które od zawsze spowalniały rozwój ludzkości.
 I nic nie zmieniło się pod tym względem do dziś...
 Obserwując przepływ ludzi
 jak zdefiniujesz tłum?
 Żałosne życie mrówek
 utrzymujących, że są przyjaciółmi Boga:
 Ich brak inteligencji
 oznacza głupotę i ślepotę

Nieważne, jak bardzo się starasz
 ten świat jest stracony...⁵⁵

W tej piosence to nie nadprzyrodzony Szatan sprowadza ludzkość na manowce, a „ślepotą i fanatyzm” ludzi. Ludzie – porównani do mrówek – którzy utrzymują, że są „przyjaciółmi Boga”, ukazują swoją „ślepotę i głupotę”, i to dlatego właśnie „świat jest stracony”. Dla Vadera świat jest czarno-biały, a moralność to kwestia jednoznaczna i nieskomplikowana; człowiekowi nie przysługuje, jak śpiewał Dezerter „prawo do bycia idiotą”, ponieważ to właśnie idioci pchają świat w niewłaściwym kierunku. W końcu pojawia się pytanie kluczowe, jak publiczność Vadera interpretuje te teksty i czy w ogóle się w nie wsłuchuje.

Gdy Vader przyciągał uwagę międzynarodowej publiczności, w Gdańsku rodziła się kolejna formacja spod znaku death metalu – Behemoth, która początkowo grała bardziej tradycyjny black metal. Behemoth to twór wokalisty i gitarzysty Adama „Nergala” Darskiego, który był zaledwie czternastolatkiem, jak zespół powstawał. Współtwórcy zespołu już w nim nie grają. Obecny skład to, prócz Nergala, perkusista Zbigniew „Inferno” Promiński, basista i wokalista Tomasz „Orion” Wróblewski oraz gitarzysta i wokalista Patryk „Seth” Szyber.

Behemoth uchodzi w Polsce za zespół bardzo kontrowersyjny, przede wszystkim ze względu na prowokacyjne zachowanie Nergala, z którym grupa jest najsilniej utożsamiana. Podczas koncertu w Gdyni w 2007 roku charyzmatyczny frontman podarł na

⁵⁴ Vader, *Where angels weep*, <http://www.songlyrics.com/vader/where-angels-weep-lyrics/> [dostęp: 10.10.2018]. Tłumaczenie na podstawie tekstu ze wskazanej strony WWW.

⁵⁵ Vader, *Epitaph (for Humanity)*, <https://www.youtube.com/watch?v=hDxNBWahqp0> [dostęp: 10.10.2018].

scenie egzemplarz *Biblii*, co odbiło się w polskich mediach szerokim echem. Nergal kojarzony nie tylko z postawą antyklerykalną często posądzany jest także o satanizm. W 2011 roku wokalista wystąpił jako juror w popularnym programie rozrywkowym *The Voice of Poland*, ale nie podpisano z nim kontraktu na kolejny sezon, ponieważ media wciąż donosiły o jego rzekomych satanistycznych powiązaniach⁵⁶. W 2014 roku wokalista został deportowany z Rosji, po tym jak spędził tam noc w areszcie⁵⁷. Do tej pory wytoczono mu także kilka procesów o obrazę uczuć religijnych. W wyniku pierwszego – po incydencie z 2007 roku – muzyk został oczyszczony z zarzutów przez sąd rejonowy w Gdyni⁵⁸. Lecz w styczniu 2013 roku sąd w Gdańsku zakwestionował werdykt z Gdyni i obrazoburczemu artyście wytoczono kolejny proces⁵⁹, w którym to po raz drugi go uniewinniono. Większość przedstawicieli Kościoła katolickiego jednoznacznie potępia postawę Nergala. Gdy ksiądz Adam Boniecki, redaktor naczelny liberalnego katolickiego „Tygodnika Powszechnego”, publicznie bronił prawa muzyka do wyrażania swojej artystycznej wizji, biskup włocławski Wiesław Mering udzielił mu ostrej reprymendy, twierdząc, że „ksiądz sieje zamęt wśród wiernych”⁶⁰.

Trzeba przyznać, że teksty Behemotha w sposób znacznie bardziej dosadny atakują religię i Kościół niż twórczość zespołu Vader. Religia katolicka szczególnie cześć oddaje matce Jezusa Chrystusa, Najświętszej Maryi Dziewicy. Oczywista zatem jest reakcja środowiska katolickiego na ten utwór Behemotha pochodzący z albumu o wymownym tytule *The Satanist (Satanista)* z 2014 roku:

Ujrzałem pizdę dziewicy wydającą na świat węża
Byłem świadkiem upadku plemienia Judy
Widziałem dwunastu apostołów trawionych przez ogień
oraz syna bożego nadaremno zamordowanego

Zadmij w swe trąby Gabrielu!
Hosanna (Hosanna)
Niechaj wino Sodomy wypełni nasze usta
Hosanna (Hosanna)
Niechaj grzech Gomory zagości w naszych sercach⁶¹

⁵⁶ J. Szubrycht [przypis 9].

⁵⁷ „The Guardian”, 24 września 2011, <http://www.theguardian.com/commentisfree/belief/2011/sep/24/sunday-satanist-voice-new-poland/print> [dostęp: 10.10.2018]; Polskie Radio, 7 października 2011, <http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/56420.'Satanic'-rocker-'heals'-wheelchairbound-guitarists> [dostęp: 10.10.2018]; Polskie Radio, 14 października 2011, <http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/56807.Public-TV-sacks-Satanic-rocker-from-talent-show> [dostęp: 10.10.2018].

⁵⁸ Polskie Radio, 19 sierpnia 2011, <http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/53634.Bibleripping-rock-star-cleared-in-court> [dostęp: 10.10.2018].

⁵⁹ Polskie Radio, 8 stycznia 2013, <http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/123543.Death-metal-star-to-be-retried-for-insulting-religion> [dostęp: 10.10.2018].

⁶⁰ Polskie Radio, 19 sierpnia 2011, <http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/53634.Bibleripping-rock-star-cleared-in-court> [dostęp: 10.10.2018].

⁶¹ Behemoth, *Blow Your Trumpets Gabriel*, http://www.lyricsfreak.com/b/behemoth/blow+your+trumpets+gabriel_21077142.html [dostęp: 10.10.2018].

I dla Vadera, i dla Behemotha *metaforyczny* satanizm jest elementem nieodłącznym stylistyki death metalowej (oraz blackened death metal w przypadku Behemotha). Zatem Kościół katolicki, bezpośrednio lub pośrednio, pada ofiarą ataków w tekstach obu zespołów.

Postać Szatana, do której nawiązują obie grupy, nie powinna być odczytywana literalnie. Szatan ów jest metaforą wiary w samego siebie oraz wyrazem własnej tożsamości, indywidualności oraz niezależności⁶². Utrzymanie niezależności od propagandy, mediów czy Kościoła to akt niezgody. Tak jak aktem niezgody był bunt Lucyfera przeciwko Bogu opisywany w chrześcijańskich annałach. Zatem wers śpiewany przez Behemotha – „Wierzę w Szatana” – także nie może być dosłownie odbierany. To wyraz ducha buntu. W rozmowie ze mną w październiku 2015 roku autor tekstów Behemotha, Krzysztof Azarewicz, podkreślił metaforyczny charakter tego „wyznania wiary” i zapewnił, że ani on, ani inni członkowie zespołu *nie* są wyznawcami Szatana⁶³.

Skinheadzi. Skrajną rasistowską subkulturę skinheadów szacuje się na około 2000 osób⁶⁴, choć grupa ta może być większa o około 4000 osób o nieco mniej skrajnych poglądach. Warszawa i Kraków, tak jak w przypadku sceny rockowej, są głównymi obszarami działalności tej subkultury, choć skinheadzi regularnie pojawiają się także w co najmniej dziesięciu innych miastach, ale nie są tam tak widoczni. Pojawienie się skinheadów w Polsce datuje się na połowę lat 80., a ich najbardziej skrajne odłamy uaktywniły się znacząco pod koniec lat 80. XX wieku. Tak jak w innych krajach subkultura skinheadów charakteryzuje się postawą ksenofobiczną i antysemitką. W kontekście polskim skinheadzi są szczególnie wrogo nastawieni do punków. Wynika to z tego, że większość skinheadów to „dawni fani punk rocka, dla których muzyka ta stała się «zbyt bezpieczna»”⁶⁵. Kontrkulturowość skinheadów jest bardzo specyficzna; podważają oni i kwestionują podstawowe wartości społeczne, snując fantazje o totalnej reorganizacji struktury społecznej. Jednakże te idee często są „sformułowane w sposób rozmyty i niejasny”⁶⁶. Agresja wobec imigrantów stanowi dla „skinheadów symboliczny wyraz idei kulturowo i rasowo homogenicznego społeczeństwa i podtrzymywania grupowej solidarności. Jak zauważa Alexei Lastovsky, koncerty zespołów skinheadzkich są zwykle poprzedzone krótkim ideologicznym wstępem o tematyce rasistowskiej, na który uczestnicy niekiedy odpowiadają nazistowskim pozdrowieniem *Heil Hitler*⁶⁷. Wśród zespołów skinheadzkich w Polsce (niektóre mogły już zawiesić działalność) wyróżnia się BTH, Grunwald, Ramses and the Hooligans, Szerbiec, White Power, Slav Power, Zyklon B, Fatherland, Poland,

⁶² Krzysztof Azarewicz, autor tekstów grupy Behemoth, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Sopot, 12 października 2015.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ The Nizkor Project, *The Skinhead International: Poland*, <http://www.nizkor.org/hweb/orgs/american/adl/skinhead-international/skins-poland.html> [dostęp: 10.10.2018], s. 1.

⁶⁵ R. Pankowski, *The Populist Radical Right in Poland*, Routledge, Abingdon–New York 2010, s. 98. Zob. też The Nizkor Project, dz. cyt., s. 2.

⁶⁶ A. Lastovsky, *Ideas and Practices of the Skinhead Youth Counterculture in Belarus*, „Political Sphere” 2008, No. 11, s. 102.

⁶⁷ Tamże, s. 112.

Sex Bomba, Zadruga, Honor, Sztoem 68 oraz Legion. Zespoły Konkwista 88 i Falanga 88, oba z Wrocławia, określają siebie jako narodowosocjalistyczne („88” to neonazistowski kod oznaczający *Heil Hitler* – H jest ósmą literą alfabetu)⁶⁸.

Chrześcijańskie, antyklerykalne, antysystemowe i neośredniowieczne zespoły.

Nawiązywałam już wcześniej w tej pracy do polskich zespołów chrześcijańskich oraz sceny antyklerykalnej. Istnienie obu tych orientacji odzwierciedla polaryzację społeczeństwa polskiego w kwestii wartości religijnych i moralnych. Według muzyków chrześcijańskich moralność jest tożsama z religią chrześcijańską. Dla antyklerykałów nie ma znaku równości pomiędzy chrześcijaństwem a moralnością, gdyż kładą oni duży nacisk na wartości uniwersalne. Wśród artystów rockowych zdarzają się jednak osobowości, które nie utożsamiają się z żadną z tych grup – na przykład Tomasz Lipiński, założyciel i długoletni lider zespołu Tilt oraz współzałożyciel Brygady Kryzys, jest buddystą. Lipiński utrzymuje, że nauki Dżoczen, wywodzące się z tradycji tybetańskiego buddyzmu, miały „pośredni wpływ” na jego twórczość rockową.⁶⁹ Lipiński wydaje się tu wyjątkiem, ponieważ zdecydowana większość rockmanów, dla których inspiracją jest religia, to muzycy chrześcijańscy.

Zespoły chrześcijańskie. Dariusz „Maleo” Malejonek, jedna z czołowych postaci polskiej sceny rockowej i weteran takich zespołów, jak Armia, Izrael i Houk oraz założyciel i lider Maleo Reagge Rockers, był głównym pomysłodawcą wspomnianego już projektu 2Tm2,3 – znanego także pod nazwą Timothy – dedykowanego głoszeniu Ewangelii⁷⁰. Zespół powstał w 1996 roku z inicjatywy Malejodka we współpracy z Tomaszem Budzyńskim oraz członkami zespołów Acid Drinkers, Flapjack, Armia i Houk. Choć Malejonek w latach młodości uważał się za anarchistę, czuł się ideologicznie zagubiony. Nawrócenie dało mu nadzieję, ponieważ, jak mówi „Bóg kocha mnie pomimo tego, że jestem grzesznikiem”⁷¹. Muzycy 2Tm2,3 wykonują niektóre utwory po aramejsku i hebrajsku. W opanowaniu warstwy fonetycznej tekstów pomaga im zaprzyjaźniony Żyd. Zespół grywa w kościołach, ale także na festiwalach oraz koncertach lokalnych. Przesłaniem grupy jest głoszenie miłości bliźniego.

Malejonek odegrał także istotną rolę w tworzeniu dziecięcego zespołu Arka Noego, w którym występuje wraz z zaprzyjaźnionymi muzykami i ich dziećmi. I choć ksiądz Andrzej Draguła na łamach „Tygodnika Powszechnego” oskarżył Arkę Noego o trywializację Ewangelii, papież Jan Paweł II był pod wrażeniem koncepcji zespołu i zaprosił Arkę do Watykanu. Występ dla papieża i wiernych odbył się w styczniu 2001 roku⁷².

⁶⁸ The Nizkor Project, *The Skinhead International*, dz. cyt., s. 3.

⁶⁹ T. Lipiński [przypis 27].

⁷⁰ Dariusz „Maleo” Malejonek, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Warszawa, 10 października 2015, w konsultacji z Małgorzatą Żuradą, tłumaczką.

⁷¹ Tamże.

⁷² Tamże.

Tendencje antyklerykalne w muzyce rockowej. Poza dokonaniem Behemotha i Vadera na scenie deathmetalowej tendencje antyklerykalne pojawiają się także wśród zespołów grających bardziej tradycyjne odmiany rocka. Zespół Piersi, z Pawłem Kukizem na czele, który w roku 2015 kandydował w wyborach prezydenckich, w roku 1992 wydał antyklerykalną piosenkę *ZCHN się zbliża*. Ogólnopolski Komitet Obrony przed Sektami pod kierownictwem Ryszarda Nowaka prześwietlił setki zespołów, tworząc listę artystów antyklerykalnych, na której znajdują się m.in. Kora, Behemoth, Kat i inni.

Na specjalną uwagę zasługuje w tym miejscu zespół Big Cyc oraz jego lider Krzysztof Skiba, zawodowy prowokator. Pierwszy koncert grupy miał formę kabaretowego happeningu pod hasłem „Uroczysta akademicka z okazji 75-lecia wynalezienia damskiego biustonosza”. Muzycy zaprosili na niego ogólnopolskie media, których przedstawiciele tłumnie przybyli na sensacyjnie zapowiadające się wydarzenie. Obyło się jednak bez prezentowania biustonoszy i biustów, co zresztą było z góry założone. Muzycy z radością przyjęli fakt, że na wieść o braku zapowiadanych atrakcji osiemdziesięcioro pięcioro dziennikarzy postanowiło opuścić imprezę. Troje zostało do końca. Ta zabawna mistyfikacja przyniosła nowo powstałej grupie spory rozgłos i na pamiątkę tego wydarzenia muzycy nazwali zespół Big Cyc⁷³. Od tamtego czasu grupa wydała kilka prowokacyjnych albumów; na okładce pierwszego znalazł się wizerunek Lenina z fryzurą na irokeza. Na drugiej, zatytułowanej *Nie wiercie elektrykom*, figuruje Lech Wałęsa, a inna przedstawia zakonnice wieszające prezerwatywy na sznurku. I tę właśnie płytę o wymownym tytule *Wojna Plemników* publicznie potępiło Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe. W repertuarze Big Cycy znajduje się także utwór *Moherowe Berety*, w którym artyści bezlitośnie wyśmiewają zwolenników kseno- i homofobicznego ojca Tadeusza Rydzyka, szefa Radia Maryja. „Na naszych albumach jest wiele piosenek antyklerykalnych” – powiedział Skiba podczas wywiadu, który przeprowadziłam z nim w Sopocie: „Nie lubimy Kościoła, ale generalnie drwimy ze wszystkich”⁷⁴. Prócz Kościoła, moherowych beretów, Wałęsy i komunistów obiektem kpin Big Cycy są też działacze Solidarności, Władimir Putin oraz wszelkie przejawy krwiożerczego kapitalizmu. Big Cyc to także autorzy niezapomnianego przeboju z przesłaniem antyrasistowskim *Makumba*, który niegdyś królował na listach przebojów 250 rozgłośni radiowych w Polsce⁷⁵.

Po wyborach parlamentarnych z 2015 roku wygranych przez Prawo i Sprawiedliwość (PiS), Krzysztof Skiba otwarcie opowiedział się po stronie opozycji. Kiedy opozycja zjednoczona pod szyldem Komitetu Obrony Demokracji (KOD) zorganizowała 7 maja 2016 roku antypisowską i prounijną manifestację na ulicach Warszawy, Skiba wraz z zespołem Big Cyc włączyli się w akcję⁷⁶, występując podczas demonstracji, która zgro-

⁷³ Krzysztof Skiba, lider zespołu Big Cyc, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Sopot, 14 października 2015, Małgorzata Żurada, tłumaczka.

⁷⁴ Tamże.

⁷⁵ Tamże. Piosenki *Makumba* można posłuchać na stronie <https://www.youtube.com/watch?v=i4z3qo8VNfg> [dostęp: 10.10.2018].

⁷⁶ „Newsweek” (edycja polska), nr 21/2016, <http://www.newsweek.pl/plus/spoleczenstwo/big-cyc-i-krzysztof-skiba-wsparli-kod-dlaczego-artykuly.385600.1.z.html> [dostęp: 10.10.2018].

madziła 240 000 ludzi⁷⁷. Big Cyc był jedynym zespołem rockowym, który wziął udział w tym proteście. Tydzień po tym wydarzeniu zespół wypuścił na rynek album *Czarne Słońce Narodu* z dziesięcioma politycznie zaangażowanymi piosenkami⁷⁸. W jednej z nich, opublikowanej w Internecie⁷⁹, Skiba prześmiewa Antoniego Macierewicza, który od roku 2013 jest wiceprezesem PiS, a w latach 2015–2018 pełnił funkcję Ministra Obrony Narodowej. W tekście piosenki czytamy:

Kto w lodówce trzyma nową
bombę z klocków atomową
kto doradców ma z przedszkola
kogo prezes „Antoś” woła
a kto oczy ma taliba
kto na pomoc Marsjan wzywa
kto obrabia biura NATO
komu wszystko pachnie zdradą

Antoni wzywa do broni
Antoni ojczyznę obroni

Antek z całym światem walczy
już mu Rosja nie wystarczy
on napadnie dziś na Szwecję
złupi Madryt, kopnie Grecję
zrobi przewrót w Ameryce
piekło czystek w Kostaryce
aż mu Pan Bóg powie w niebie
„Ty napadnij sam na siebie”

Antoni wzywa do broni
Antoni ojczyznę obroni

Nic więc dziwnego, że politycy partii rządzącej nieprzychylnie wypowiadają się o Big Cycu, nazywając zespół „niepoważną” bandą „wulgarnych komediantów”⁸⁰.

Tendencje antysystemowe w muzyce rockowej. Istnieje w Polsce spora grupa zespołów rockowych, punkowych i heavymetalowych, które wykazują szeroko rozumiane „tendencje antysystemowe”. Mam na myśli parodię i krytykę sceny politycznej, ustroju, Kościoła katolickiego, polskiej mentalności oraz podejścia do historii narodu pojawiającą się w twórczości tych grup. Niektóre z nich – na przykład The Boors czy Dezertier – zostały wspomniane już wcześniej. Kazik Staszewski, znany po prostu jako Kazik, powiedział mi

⁷⁷ „Wiener Zeitung”, 7 maja 2016, http://www.wienerzeitung.at/nachrichten/europa/europastaaten/817334_Wir-bleiben-in-Europa.html [dostęp: 30.10.2016]; Reuters, 7 maja 2016, <http://www.reuters.com/article/us-poland-protest-idUSKCN0XY0EY> [dostęp: 10.10.2018].

⁷⁸ Krzysztof Skiba, wywiad telefoniczny z autorką, 17 maja 2016.

⁷⁹ Zob. Big Cyc, *Antoni wzywa do broni*, <https://www.youtube.com/watch?v=V3YxFizj6pk> [dostęp: 10.10.2018].

⁸⁰ K. Skiba [przypis 78].

w wywiadzie, że uważa swój zespół Kult za antyestablishmentowy⁸¹. Kiedy komunizm miał się ku upadkowi, a władzę powoli przejmowali działacze Solidarności, subkultura punkowa, a wraz z nią Kazik, pozostawała w opozycji do ustępującego reżimu, nie utożsamiając się jednak ideologicznie z twórcami III Rzeczypospolitej. Krzysztof „Zygzak” Chojnacki z zespołu TZN Xenna wspomina nienawistne spojrzenia zwolenników Solidarności rzucające w stronę punków na początku lat 80. Solidarność była ruchem wolnościowym, ale najwidoczniej nie dla wszystkich⁸². Muzyka Kultu była inspirowana twórczością brytyjskich zespołów Spear of Destiny i Test Department oraz słoweńskiej awangardowej industrialnej grupy Laibach. Dla Kazika muzyka jest powołaniem. I choć artysta nie spodziewa się, że idee, o których pisze, trafią do dużej rzeszy odbiorców, pozostaje wierny swojej misji – krytykowaniu tego, co w systemie bezduszne i nieludzkie. Kazik twierdzi, że „my Polacy odnieśliśmy wiele zwycięstw, a pomimo tego wciąż mamy kompleksy. Jesteśmy narodem bardzo zakompleksionym”⁸³. Ten pogląd można odnaleźć w jednej z piosenek Kazika, w której potępia on „głupią dumę narodową i narodowe kompleksy, które ciągną się za Polską od lat”⁸⁴. Hymnem z pewnością można nazwać piosenkę zespołu Kult z 1986 roku o wymownym tytule *Polska*. Kazik opisuje w niej ojczyznę jako podłe, zaniedbane miejsce, w którym nic od czasów głębokiego komunizmu się nie zmieniło⁸⁵.

Paweł „Kelner” Rozwadowski, założyciel powstałej w 1979 roku punkowej grupy Fornit, autor książki wspomnieniowej *To zupełnie nieprawdopodobne* (wyd. 2012) oraz muzyk formacji Deuter (łączącej punk, funk oraz reagge) i Izrael (z pogranicza reagge i rocka), wzbudzał w czasach komunizmu ogromne kontrowersje. Utwór *Fallen is Babylon*, wykonywany przez Rozwadowskiego, sam muzyk interpretuje jako piosenkę o generale Wojciechu Jaruzelskim, który był Prezesem Rady Ministrów w latach 1981–1985 oraz Przewodniczącym Rady Państwa w latach 1985–1989⁸⁶. Artysta uważa jednak, że muzycy rockowi nie są w stanie toczyć skutecznej wojny z systemem i pozostaje sceptycznie nastawiony do przejawów antysystemowej krytyki w tekstach rockowych. Polską politykę określa mianem „cyрку niemożliwości”, w którym „nawet najprostsze rzeczy okazują się bardzo trudne do zrobienia”. Polityków definiuje jako niekompetentnych oszustów: „Nasi politycy nie wiedzą, o czym mówią... Polska to jeden wielki szpital psychiatryczny”⁸⁷.

⁸¹ Kazik Staszewski, założyciel i lider zespołu Kult, w wywiadzie z autorką przeprowadzonym w domu artysty, Warszawa, 5 października 2015.

⁸² Krzysztof „Zygzak” Chojnacki, lider zespołu TZN Xenna, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Warszawa, 6 października 2015, Krzysztof „Panek” Pankiewicz, tłumacz. Zob. też M. Marciniak, dz. cyt., s. 87–89.

⁸³ K. Staszewski [przypis 81].

⁸⁴ Tamże.

⁸⁵ Tamże.

⁸⁶ P. Rozwadowski [przypis 22].

⁸⁷ Tamże.

Wciąż polityczni, lecz nie zawsze

Wśród piosenek zaangażowanych politycznie często wymienia się *Czerwone tango* – piosenkę nagraną w 1995 roku przez zespół Püdeli powstały z inicjatywy Andrzeja „Pudla” Bieniasza. Utwór mówi o sukcesie Sojuszu Lewicy Demokratycznej w wyborach parlamentarnych w 1993 roku⁸⁸. Lewica jest w utworze nazwana „starą dziwką”:

Znów powróciłaś stara dziwko
Nie było ciebie tyle lat
Już raz mi odebrałaś wszystko
I znowu stoisz w moich drzwiach
Na twarzy nową masz tapetę
Karminowa czerwień warg
Znów moją pragniesz być kobietą
Choć masz pięćdziesiąt parę lat

Czerwone Tango – my bez siebie nie umiemy żyć
Czerwone Tango – czerwona życia mego nić
Czerwone Tango – gabinetowych figur czar
Czerwone Tango – daj usta, niech przemienie ból i żal⁸⁹

Piosenka, z warstwą melodyczną w hipnotycznym rytmie tanga, stawia pytanie, na ile „nowa” lewica zmieniła się od czasów komunizmu.

Wspomniany już wcześniej Paweł Kukiz, charyzmatyczny prawicowy rockman i działacz społeczny, który zaśląnął w latach 80. i 90. jako lider zespołu Piersi,⁹⁰ ostatnio okrył się złą sławą, głosząc poglądy antyimigranckie i negatywnie wypowiadając się w kwestii uchodźców. Partia utworzona przez Kukiza w 2015 roku – Kukiz ’15 – zdobyła 42 miejsca w sejmie w październikowych wyborach z 2015 roku. Sam Kukiz uplasował się na trzecim miejscu w wyborach prezydenckich w maju 2015 roku i pomimo tego wyniku – w jednym z sondaży przeprowadzonym w roku 2016 – został uznany Polakiem, z którym rodacy najchętniej napiliby się piwa. Artysta wyprzedził obecnego prezydenta Andrzeja Dudę oraz byłego prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego, którzy zajęli w tym rankingu odpowiednio drugie i trzecie miejsce⁹¹. W kwestii uchodźców stanowisko partii Kukiza jest uważane za bardziej radykalne niż to zajmowane przez PiS⁹².

Lecz nie wszystko kręci się wokół polityki i religii. W Polsce istnieje także stosunkowo niewielka scena neośredniowiecznego folk rocka, na której wyróżniają się powstały w 2001 roku Slavland oraz założony w 2005 roku Percival. Te zespoły całkiem serio an-

⁸⁸ P. Praschil [przypis 9]; także Andrzej „Pudel” Bieniasz, w wywiadzie telefonicznym z autorką w hotelu Ibis, Kraków, 16 października 2013.

⁸⁹ Püdeli, *Czerwone tango*, <https://www.youtube.com/watch?v=5r2OQqIhfog> [dostęp: 10.10.2018].

⁹⁰ „Kraków Post”, 7 września 2015, <http://www.krakowpost.com/9918/2015/09/the-cult-of-kukiz> [dostęp: 10.10.2018].

⁹¹ Polskie Radio, 2 lutego 2016, <http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/239013,Politician-poll-Kukiz-ranked-as-Poles-preferred-drinking-partner> [dostęp: 10.10.2018].

⁹² Voice of America, 12 lipca 2016, <http://www.voanews.com/content/poland-clash-of-cultures-escalates/3415435.html> [dostęp: 10.10.2018], s. 1.

gażują się w przywracanie ducha średniowiecznej kultury. Członkowie Percivala odbyli, wraz z muzykologami, kilka wyjazdów badawczych na polską i białoruską wieś, podczas których odnaleźli pochodzące z lat 60. ubiegłego wieku zapisy nagrań lokalnych mieszkańców śpiewających przedchrześcijańskie pieśni znane z tradycji ustnej. Przeglądając archiwa średniowiecznych tekstów i konsultując się ze specjalistami, muzycy wybrali oryginalne teksty, do których skomponowali muzykę w stylu średniowiecznym. Poza neośredniowiecznym folk rockiem grupa ta – pod nazwą Percival Schutzenbach – gra także neośredniowieczny folk metal⁹³.

Równie apolityczna, choć w inny sposób, jest postawa zespołu Myslovitz, znanego z przenikliwych i zapadających w pamięć tekstów, które traktują o istocie ludzkiego życia. Myslovitz, dla którego jedną z muzycznych inspiracji był Britpop, został założony w 1992 roku w siedemdziesięciopięcioletnich Mysłowicach. Początkowo grupa występowała pod nazwą The Freshman (Nowicjusz), ale w 1994 roku muzycy przyjęli nazwę Myslovitz, która jest wariacją na temat zmienzonej nazwy ich rodzinnego miasta. Początkowo grupę tworzyli wokalista i gitarzysta Artur Rojek, basista Marcin Porczek oraz perkusista Rafał Cieślík; Rojek opuścił zespół w 2012 roku i rozpoczął karierę solową. Zastąpił go Michał Kowalonek. Grupa śpiewa po polsku i po angielsku⁹⁴. Muzycy zdobyli uznanie na arenie międzynarodowej, kiedy zostali ogłoszeni Najlepszym Polskim Zespołem podczas rozdania nagród MTV Europe Music Awards w 2002 i 2003 roku. W 2005 roku Myslovitz został laureatem Nagrody Komisji Europejskiej European Breakthrough za album *Korova Milky Bar*, z którym grupa dotarła do dziesięciu nowo przyjętych krajów UE. W komentarzach członków zespołu na temat Polski echem odbijają się wypowiedzi „Kelnera” Rozwadowskiego: „Ten kraj jest jak psychodeliczny lot”⁹⁵.

W tekstach Cool Kids of Death, alternatywnego zespołu rockowego utworzonego w Łodzi w 2001 roku, również można znaleźć refleksje na temat życia w postkomunistycznej Polsce. Odpowiedzią muzyków na współczesne dylematy jest piosenka *Generacja Nic*⁹⁶. Cool Kids, czyli wokalista Krzysztof Ostrowski, basista Kuba Wandachowicz, gitarzysta Marcin Kowalski, klawiszowiec Kamil Łazikowski oraz Wojciech Michalec (gitara, efekty dźwiękowe, chórki) to wprawni muzycy, których utwory instrumentalne cieszą się takim samym uznaniem, jak te wokalne. Dobrym tego przykładem jest kompozycja instrumentalna *Saint Etienne (Underworld mix)*, której melodia przypomina tę towarzyszącą napisom końcowym przeboju Ridleya Scotta z 1982 roku, *Łowca Androidów*⁹⁷.

Trudno jednoznacznie stwierdzić, które polskie zespoły rockowe, punkowe czy metalowe zasługują na miano supergrup, ale z pewnością do zespołów aktywnie działających

⁹³ Mikołaj Rybacki i inni członkowie zespołu Percival, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Warszawa, 9 października 2015, Małgorzata Żurada, tłumaczka.

⁹⁴ Zob. Myslovitz, *I'd like to die of love*, <https://www.youtube.com/watch?v=7eh7EwijR04> [dostęp: 10.10.2018].

⁹⁵ Myslovitz, *Acidland*, tekst w wersji polskiej na stronie <http://www.tekstowo.pl/piosenka.myslovitz.acidland.html> [dostęp: 10.10.2018].

⁹⁶ Cool Kids of Death, *Generacja nic*, <https://www.youtube.com/watch?v=95zuqxSf9gg> [dostęp: 10.10.2018].

⁹⁷ Cool Kids of Death, *Saint Etienne (Underworld mix)*, <https://www.youtube.com/watch?v=OPwGINprMYM> [dostęp: 10.10.2018].

w ostatnich kilkunastu latach zaliczyć można (w kolejności alfabetycznej): Armię, Behemoth, Brygadę Kryzys, Dezertera, Kult, Perfect, Riverside, Vadera oraz Wilki.

Podsumowanie

Muzyka rockowych, punkowych i metalowych zespołów w Polsce zazębia się z twórczością artystów tych nurtów z całego świata. Pewne cechy wspólne widać także pomiędzy muzyką polską a muzyką krajów byłego bloku socjalistycznego. W niektórych aspektach jednak scena rockowa (do której zaliczam też punk i metal) w Polsce wyróżnia się.

Tak jak muzycy rockowi w Europie, Ameryce Północnej oraz w innych zakątkach świata, polscy artyści inspirowali się twórczością Beatlesów, Rolling Stonesów, Led Zeppelin, Deep Purple, The Police, Sex Pistols czy grupy Laibach. W przypadku grup Riverside, Collage i Yes widać wpływy Jethro Tull; zespoły punkowe czerpały z twórczości The Clash oraz Exploited; Hey i Coma inspirowały się muzyką Nirvany; Myslovitz zaś twórczością Oasis. Na scenie metalowej źródłem inspiracji jest twórczość Iron Maiden, Black Sabbath i Metalliki. Bob Marley i muzyka reague to punkt odniesienia choćby dla Kazika czy Malejonka. Oczywiście jest fakt, że kolebką rocka, punk rocka i metalu był Zachód. Podgatunki takie jak neośredniowieczny folk rock, reprezentowane w Polsce przez grupy Percival i Slavland, swe korzenie również mają w Europie zachodniej (np. niemiecki Corus Corax) czy krajach skandynawskich (np. szwedzka grupa Hedningarna, duńska Sorten Muld i norweska Lumsk).

Zespoły rockowe bloku wschodniego naturalnie czuły potrzebę komentowania komunistycznej rzeczywistości i dyktatury jednej partii. W latach 80. pewną prawidłowością było prześmiewanie bądź nawet otwarte krytykowanie przez muzyków rockowych komunistycznych władz Związku Radzieckiego, Węgier, Czechosłowacji i Jugosławii. Tak samo postępowali polscy artyści. Ta krytyka, nie tylko władz, ale i wóldarzy Kościoła, wciąż pozostaje domeną twórców sceny rockowej nie tylko w Polsce, ale i w krajach byłej Jugosławii oraz do pewnego stopnia w putinowskiej Rosji (jak pokazuje znamieny przykład rosyjskiej grupy Pussy Riot).

Polskiego rocka jednak coś wyróżnia na tle muzyki innych byłych demoludów. Po pierwsze, w Polsce zawsze istniał relatywnie przyjazny klimat artystyczny w porównaniu do innych krajów komunistycznych; klimat ten był nawet lepszy niż obecny w niektórych krajach Europy Wschodniej. Dlatego też antysystemowe przesłanie w polskiej muzyce rockowej zawsze było tak wyraźne – znacznie wyraźniejsze niż w innych krajach bloku socjalistycznego. Po drugie, do Polski Ludowej zapraszano artystów zachodnich, gdy w innych demoludach dopływ kultury Zachodu był bardzo ograniczony⁹⁸. Ponadto w latach 90. Polska była trzecim najważniejszym ośrodkiem rozwoju muzyki reague po Jamajce i Stanach Zjednoczonych⁹⁹. Antypunkowa „rewolucja” reague zaczęła się w Trój-

⁹⁸ Grzegorz Brzozowicz, dziennikarz, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Warszawa, 7 października 2015.

⁹⁹ Tamże.

mieście¹⁰⁰. Ostatnim, lecz nie mniej ważnym wyróżnikiem polskiej sceny rockowej są bardzo wyraźne tendencje antyklerykalne, być może jedne z najwyraźniejszych na świecie.

Bibliografia

„Kraków Post”, 7 września 2015, <http://www.krakowpost.com/9918/2015/09/the-cult-of-kukiz> [dostęp: 10.10.2018].

„Newsweek” (edycja polska), nr 21/2016, <http://www.newsweek.pl/plus/spoleczenstwo/big-cyc-i-krzysztof-skiba-wsparli-kod-dlaczego-,artykuly,385600,1,z.html> [dostęp: 10.10.2018].

„The Guardian”, 24 września 2011, <http://www.theguardian.com/commentisfree/belief/2011/sep/24/sunday-satanist-voice-new-poland/print> [dostęp: 10.10.2018].

„Wiener Zeitung”, 7 maja 2016, http://www.wienerzeitung.at/nachrichten/europa/europastaten/817334_Wir-bleiben-in-Europa.html [dostęp: 30.10.2016].

Beats of Freedom Premieres in Poland, „Kraków Post” 12 marca 2010, <http://www.krakowpost.com/article/1944> [dostęp: 10.10.2018].

Dee Snider's PMRC Senate Hearing Speech (Full), <http://loudwire.com/twisted-sisters-dee-snider-1985-pmrc-senate-hearing/> [dostęp: 17.09.2018].

Frank Zappa at PMRC Senate Hearing on Rock Lyrics, <https://www.youtube.com/watch?v=h-gAF8Vu8G0w> [dostęp: 17.09.2018].

Gnoiński L., Skaradzinski J., *Encyklopedia polskiego rocka*, Wydawnictwo In Rock, Konin 1996.

Kan A., Hayes N., *Big Beat in Poland*, [w:] S. Ramet (red.), *Rocking the State: Rock Music and Politics in Eastern Europe and Russia*, Westview Press, Boulder Colorado 1994.

Lastovsky A., *Ideas and Practices of the Skinhead Youth Counterculture in Belarus*, „Political Sphere” 2008, No. 11.

Marciniak M., *Transnational Punk Communities in Poland: From Nihilism to Nothing Outside Punk*, Lexington Books, Lanham 2015.

Pankowski R., *The Populist Radical Right in Poland*, Routledge, Abingdon–New York 2010.

Patton R., *The Communist Culture Industry: The Music Business in 1980s Poland*, „Journal of Contemporary History” 2012, Vol. 47, No. 2.

Pekacz J., *On Some Dilemmas of Polish Post-Communist Rock Culture*, „Popular Music” May 1992, Vol. 11, No. 2.

Polskie Radio, 19 sierpnia 2011, <http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/53634.Bibleripping-rock-star-cleared-in-court> [dostęp: 10.10.2018].

Polskie Radio, 7 października 2011, <http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/56420.'Satanic'-rocker-'heals'-wheelchairbound-guitarists> [dostęp: 10.10.2018].

Polskie Radio, 14 października 2011, <http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/56807.Public-TV-sacks-Satanic-rocker-from-talent-show> [dostęp: 10.10.2018].

¹⁰⁰ Jacek „Bodek” Bogdziewicz i Jarosław „Pastyl” Turbierz, członkowie zespołu Golden Life, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Sopot, 13 października 2015, Małgorzata Żurada, tłumaczka.

Polskie Radio, 8 stycznia 2013, <http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/123543,Death-metal-starto-be-retried-for-insulting-religion> [dostęp: 10.10.2018].

Polskie Radio, 2 lutego 2016, <http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/239013,Politician-poll-Kukiz-ranked-as-Poles-preferred-drinking-partner> [dostęp: 10.10.2018].

Rabiański R., *Krakowska scena muzyczna. Encyklopedia*, Musica Jagellionica, Kraków 2006.

Ramet S., *Shake, Rattle, and Self-Management: Making the Scene in Yugoslavia*, [w:] S. Ramet (red.), *Rock Music and Politics in Eastern Europe and Russia*, Westview Press, Boulder Colorado 1994.

Ramet S., *Social Currents in Eastern Europe: The Sources and Consequences of the Great Transformation*, Duke University Press, Durham 1995.

Ramet S., Zamascikov S., Bird R., *The Soviet Rock Scene*, [w:] S. Ramet (red.), *Rocking the State: Rock Music and Politics in Eastern Europe and Russia*, Westview Press, Boulder Colorado 1994.

Reuters, 7 maja 2016, <http://www.reuters.com/article/us-poland-protest-idUSKCN0XY0EY> [dostęp: 10.10.2018].

Ritter R., *1968' – the Emergence of a Protest Culture in the Popular Music of the Eastern Bloc?*, [w:] B. Kutschke, B. Norton (red.), *Music and Protest in 1968*, Cambridge University Press, Cambridge 2013.

Slavorum, *Polish rock and pop music*, styczeń 2014, <https://www.slavorum.org/forum/topic/polish-rock-and-pop-music/> [dostęp: 10.10.2018].

The Nizkor Project, *The Skinhead International: Poland*, <http://www.nizkor.org/hweb/orgs/american/adl/skinhead-international/skins-poland.html> [dostęp: 10.10.2018].

Voice of America, 12 lipca 2016, <http://www.voanews.com/content/poland-clash-of-cultures-escalates/3415435.html> [dostęp: 10.10.2018].

Wywiady

Azarewicz Krzysztof, autor tekstów grupy Behemoth, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Sopot, 12 października 2015.

Bieniasz Andrzej „Pudel”, w wywiadzie telefonicznym z autorką z hotelu Ibis, Kraków, 16 października 2013.

Bogdziewicz Jacek „Bodek”, członek zespołu Golden Life, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Sopot, 13 października 2015.

Bogdziewicz Jacek „Bodek”, członek zespołu Golden Life, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Sopot, 13 października 2015.

Brzozowicz Grzegorz, dziennikarz, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Warszawa, 7 października 2015.

Brzozowicz Grzegorz, dziennikarz, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Warszawa, 7 października 2015.

Chojnacki Krzysztof „Zygzak”, lider zespołu TZN Xenna, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Warszawa, 6 października 2015.

Fruzińska Gosia, menedżerka i wokalistka w Rock Pubie, w wywiadzie z autorką, Novotel, Łódź, 21 października 2013.

Gnoiński Leszek, reżyser i scenarzysta filmu *Beats of Freedom – Żew Wolności* oraz dziennikarz, w wywiadzie z autorką, Ibis Hotel, Kraków, 18 października 2013.

Kosmowski Ziemek, zespół Rendez-Vous, w wywiadzie z autorką, Novotel, Łódź, 21 października 2013.

Langer Ewa, członkini zespołu PRL (1992–1997), w wywiadzie z autorką, Ibis Hotel, Kraków, 19 października 2013.

Lipiński Tomek, założyciel grupy Tilt i współzałożyciel Brygady Kryzys, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Warszawa, 5 października 2015.

Macias Sławek, dziennikarz Radia Łódź oraz muzyk, w wywiadzie z autorką, Novotel, Łódź, 21 października 2013.

Malejonek Dariusz „Maleo”, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Warszawa, 10 października 2015.

Matera Robert, kompozytor, gitarzysta i wokalista Dezertera, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Warszawa, 8 października 2015.

Michalak Marek, jazzman i kompozytor, w wywiadzie z autorką, Hard Rock Cafe, Kraków, 17 października 2013.

Praschil Piotr, producent płytowy, w wywiadzie z autorką w kawiarni w pobliżu sklepu muzycznego Music Corner w Krakowie, 18 października 2013.

Rozwadowski Paweł „Kelner”, niegdysiejszy członek zespołów Deuter i Izrael, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Warszawa, 7 października 2015.

Rybacki Mikołaj i inni członkowie zespołu Percival, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Warszawa, 9 października 2015.

Skiba Krzysztof, lider zespołu Big Cyc, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Sopot, 14 października 2015.

Skiba Krzysztof, wywiad telefoniczny z autorką, 17 maja 2016.

Staszewski Kazik, założyciel i lider zespołu Kult, w wywiadzie z autorką przeprowadzonym w domu artysty, Warszawa, 5 października 2015.

Szubrycht Jarek, dziennikarz, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Warszawa, 9 października 2015.

Turbiarz Jarosław „Pastyl”, członek zespołu Golden Life, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Sopot, 13 października 2015.

Weiss Wiesław, redaktor magazynu „Teraz Rock”, w wywiadzie z autorką, Sheraton Hotel, Warszawa, 6 października 2015.

Fonoteka

Behemoth, *Blow Your Trumpets Gabriel*, http://www.lyricsfreak.com/b/behemoth/blow+your+trumpets+gabriel_21077142.html [dostęp: 10.10.2018].

Big Cyc, *Antoni wzywa do broni*, <https://www.youtube.com/watch?v=V3YxFizj6pk> [dostęp: 10.10.2018].

Big Cyc, *Makumba*, <https://www.youtube.com/watch?v=i4z3qo8VNfg> [dostęp: 10.10.2018].

- Brygada Kryzys, *Nie ma nic*, Tonpress 1982, <https://www.youtube.com/watch?v=1cb7Op-GvFN0> [dostęp: 10.10.2018].
- Cool Kids of Death, *Generacja nic*, <https://www.youtube.com/watch?v=95zuqxSf9gg> [dostęp: 10.10.2018].
- Cool Kids of Death, *Saint Etienne (Underworld mix)*, <https://www.youtube.com/watch?v=O-PwGINprMYM> [dostęp: 10.10.2018].
- De Mono, *Meksyk/Oh yeah!*, <https://demono.pl/meksyk-oh-yeah.html> [dostęp: 10.10.2018].
- Kazik, *Konsument (Kazik na Żywo)*, <https://www.youtube.com/watch?v=WnNH3P809k0> [dostęp: 10.10.2018].
- Maanam, *Boskie Buenos (Buenos Aires)*, <https://www.youtube.com/watch?v=bVaNvnPd-Dg> [dostęp: 10.10.2018].
- Maanam, *Hamlet*, <https://www.youtube.com/watch?v=9rD-f-rUcY4> [dostęp: 10.10.2018].
- Maanam, *Nocny Patrol*, no. 6.25728-BL (Arctic 1983), <https://www.youtube.com/watch?v=se-NQ9gK2JBs> [dostęp: 10.10.2018].
- Myslovitz, *Acidland*, tekst w wersji polskiej na stronie <http://www.tekstowo.pl/piosenka,myslovitz,acidland.html> [dostęp: 10.10.2018].
- Myslovitz, *I'd like to die of love*, <https://www.youtube.com/watch?v=7eh7EwijR04> [dostęp: 10.10.2018].
- Post Regiment, <http://www.last.fm/music/Post+Regiment> [dostęp: 10.10.2018].
- Püdeli, *Czerwone tango*, <https://www.youtube.com/watch?v=5r2OQqIhfog> [dostęp: 10.10.2018].
- Republika, *Kombinat*, <https://www.youtube.com/watch?v=9kK6YyGQIQc&list=PL8E-0AD83E3948A0E6&index=1> [dostęp: 10.10.2018].
- Sweet Noise, *Black Leather Boots*, (z albumu *Triptic* 2007), <http://artists.letssingit.com/sweet-noise-lyrics-black-leather-boots-1tmqswc#axzz3NrRK2E7z> [dostęp: 10.10.2018].
- Thompson, *E, moj narode*, HNZZ Croatia Records 5475040 (2002).
- Vader, *Abandon all hope*, <https://www.youtube.com/watch?v=cNotFaI3Kfo> [dostęp: 10.10.2018].
- Vader, *Epitaph (for Humanity)*, <https://www.youtube.com/watch?v=hDxNBWahqp0> [dostęp: 10.10.2018].
- Vader, *Morbid Reich*, <https://www.youtube.com/watch?v=q36G2IEizPk> [dostęp: 10.10.2018].
- Vader, *Where angels weep*, <http://www.songlyrics.com/vader/where-angels-weep-lyrics/> [dostęp: 10.10.2018].
- Zabranjeno pušenje, Dallas CD 139 (1997).

Streszczenie

Muzyka rockowa a polityka w Polsce: poetyka protestu i oporu w tekstach utworów rockowych

Polska scena rockowa i punkowa służyła przez dziesięciolecia jako medium wyrażania antysystemowych wartości. W latach 80. XX wieku, w czasie mrocznych dni stanu wojennego, grupy, takie jak Manaam, Perfect, TSA i Brygada Kryzys szydziły i satyrycznie traktowały władze komunistyczne; ostatnia z nich przestała grać w 1983 roku, po wprowadzeniu stanu wojennego, ale została reaktywowana w roku 1990. Od czasu „wielkiego wybuchu” w 1989 roku zmienili się zarówno gracze związani z establishmentem, jak i natura opozycji rockowej. Zamiast komunizmu obecnie kapitalizm jest postrzegany jako główne wyzwanie przez niektóre zespoły rockowe i punkowe. Polska scena muzyczna jest zatem miejscem występowania różnorodnych perspektyw ideologicznych i muzycznych. Wszystkie odzwierciedlają dylematy współczesnego polskiego społeczeństwa z jego nierównościami, wyzwaniem tożsamościowymi i polaryzacją.

Słowa kluczowe: muzyka rockowa, muzyka alternatywna, Polska, transformacja

Summary

Rock music and politics in Poland: The poetics of protest and resistance in the lyrics of rock songs

The Polish rock and punk scene has served for decades as a medium for the expression of anti-establishment values. In the 1980s, during the dark days of martial law, groups such as Manaam, Perfect, TSA, and Brygada Kryzys variously mocked and satirised the communist authorities. Kryzys stopped playing in 1983 rather than work under the conditions of martial law, but was resurrected in 1990. Since the “big bang” of 1989, both the groups dominating the establishment and the nature of rock opposition have changed. Instead of communism, it is capitalism which is now seen by some rock and especially punk bands as “the enemy”. The Polish music scene has witnessed a variety of perspectives. They all reflect the dilemmas of modern Polish society with its inequalities, identity threats and polarisation.

Keywords: rock music, alternative music, Poland, transformation